

Stavning i skolan

**En studie av lärares uppfattning om stavningsundervisning och
stavningsproblem i årskurs 4–9**

Sara Pettersson

Emelie Parnevall

Examensarbete 10 p

Utbildningsvetenskap 41–60 p

Lärarprogrammet

Institutionen för individ och samhälle

Höstterminen 2009

Arbetets art: Examensarbete 15 hp, Lärarprogrammet

Titel: Stavning i skolan; en studie i årskurs 4–9

Engelsk titel: Spelling in school: A study of teachers' perceptions of the teaching of spelling and spelling problems in grades 4-9.

Sidantal: 38

Författare: Sara Pettersson och Emelie Parnevall

Handledare: Ingemar Rådberg

Examinator: Olle Widhe

Datum: januari 2010

Sammanfattning

Bakgrund: Vi har valt att titta på stavning utifrån två perspektiv. Det historiska perspektivet visar hur stavningen förändrats genom åren. Det är viktigt eftersom det än idag har betydelse för hur vi stavar. Nyare forskning visar olika forskares syn på stavning. En stor del i nyare forskning är skolverkets studie 2003 där de bland annat undersökt undervisningen i svenska och elevers kunskaper. Forskare visar att det finns yttre faktorer som påverkar vår stavning. Dialekter och datorn är två faktorer som påverkar stavningen både positivt och negativt. Stavning och skriftspråk har stor betydelse för varandra så vi har valt att plocka ut de delar som stämmer bäst överens med vår studie.

Syfte: Syftet med vår studie var att undersöka elevers stavningsproblem ur ett lärarperspektiv i årskurs fyra till nio. Utifrån syftet skapades följande två frågeställningar:

Finns det skillnader i stavningsundervisningen på de olika stadierna?

Finns det skillnader i stavningsproblematiken mellan de olika stadierna?

Metod: Vi använder oss i vår uppsats av en kvantitativ metod som delvis består av kvalitativa frågor. Vi använder oss av en enkät undersökning som riktar sig till pedagoger i årskurs fyra till nio. Pedagogerna som svarat på enkäten arbetar i en Västsvensk kommun. Det är totalt 12 skolor, varav 9 F–sex-skolor och 3 sju–nio-skolor. 29 pedagoger medverkade i vår studie. Enkäten består av 17 frågor, varav 14 kvantitativa och 3 kvalitativa frågor. Resultatet har behandlats i tre omgångar. Vi delade upp varje stadie för sig innan vi gjorde en jämförande analys. Vi kategoriserade respondenternas svar och sedan försökt hitta likheter och skillnader i dessa.

Resultat: Resultatet behandlar stavning utifrån tre aspekter: Ordkunskap, inläring och undervisning. Resultatet har delats upp i tre delar: årskurs 4–6, årskurs 7–9 och jämförande analys. Läsning, dialekter och kommunikationsverktyg har stor betydelse för elevers stavning. Läsning har positiv inverkan på stavning eftersom elever exponeras för ord. Oavsett elevers ålder kan man se att läsning spelar stor roll. Talspråk och skriftspråk har ibland en otydlig gräns. Elever stavar orden som de uttalas istället för att använda sig av skriftspråkets normer. Dialekter berikar vårt språk men kan samtidigt ses som en svårighet i stavningssammanhang. En stor del av vår vardag innebär kommunikation av olika slag. Barn och ungdomar kommunicerar bland annat genom sms och datorer. Vid denna typ av kommunikation använder de sig av ett förkortat språk. Dessa språk har stora influenser av talspråket men även av engelskan. Det har visat sig att elever använder sig av dessa språk även i skolan. Det påverkar deras stavning eftersom de hellre använder sig av dessa ord.

Innehållsförteckning

Inledning	1
Syfte och frågeställningar	2
Definitioner	2
Forskningsbakgrund	3
Historiskt perspektiv på stavning.....	3
Senare forskning	4
Teoretiska utgångspunkter	5
Ordkunskapens betydelse för stavning	5
Inläring	7
Undervisningsmetoder	8
Undervisning	8
Kartläggning och bedömning.....	9
Rättsskrivningsstrategier	10
Rättsskrivningsfel	10
Språklig uppbyggnad	11
Dubbelteckning	11
Sj-ljudet.....	11
Tj-ljudet	12
J-ljudet	12
K-ljudet	12
Ng-ljudet	12
Å-ljudet	12
Ä-ljudet	13
Sammansättningar	13
Metod.....	13
Metodval.....	13
Urval.....	14
Utlämning av enkät	14
Reliabilitet och Validitet	15
Etiska ställningstaganden	15
Analys	16

Resultat	16
Årskurs 4–6	17
Ordkunskap	17
Inlärninɡ	18
Undervisning	18
Årskurs 7–9	22
Ordkunskap	22
Inlärninɡ	23
Undervisning	23
Jämförande analys.....	26
Ordkunskap	26
Inlärninɡ	27
Undervisning	28
Diskussion.....	29
Läsning och stavning	30
Vilken inverkan har talspråk och IT-språk på skriftspråk?	31
Stavfel och rättning	32
Undervisning	34
Metoddiskussion.....	35
Alternativa tolkningar.....	36
Studiens bidrag till forskningen	37
Förslag på fortsatt forskning	37
Referenslista.....	38
Bilaga 1	

Inledning

Dagens samhälle kräver att dess invånare ska skriva olika sorters texter. Mottagare till texten kan vara myndigheter eller arbetsgivare, men även släktingar och vänner. Bryr vi oss om huruvida semesterkortet från Öland är rättstavat eller är det charmigt med lite stavfel? Det är av större vikt att texter till myndigheter och arbetsgivare har korrekt stavning. Att lära sig stava börjar man med i de lägsta årskurserna i grundskolan och fortsätter sedan livet ut. Många pedagoger har stött på problem hos eleverna eftersom det svenska språket inte är ljudenligt stavat och har många undantag när det gäller stavningen. Vilka pedagogiska metoder ska användas för att eleverna ska gynnas i sin språkliga utveckling?

Utifrån tankar som dessa fokuserar vårt problemområde på stavningen och dess problematik i grundskolan. Det finns dessutom indikationer från nyare forskning att vi stavar allt sämre. Vad kommer det sig? Beror det på brister i grundskolans undervisning eller beror det på att det inte är lika viktigt att stava korrekt? Historisk sett var en god stavning ett tecken på att man var en bildad människa som fått möjlighet att gå i skolan (Längsjö & Nilsson, 2005). Har synen på stavning förändrats?

Vi är två lärarstudenter som läser till ämneslärare för grundskolans senare år. Under vår VFU har vi sett att det finns problem för många elever när det gäller stavning. Vi har ställt oss frågan hur man som pedagog ska arbeta med stavning. Vi anser att stavning är en viktig kunskap att ha med sig ut i vuxenlivet. Hur ska vi förbättra elevernas stavning utan att förstöra deras lust till skriva? Enligt Längsjö & Nilsson (2005) är det viktigt att inte enbart leta stavfel utan i stället betona elevernas framsteg. En fråga som kommit upp är hur mycket man ska rätta. När ska läraren rätta och hur? Ska rättningen ske i olika svårighetsgrader? Undervisningen av stavningsreglerna sker löpande och det mest logiska vore att rättningen följer samma utveckling. Vilka krav ska pedagoger ha? Spelar det någon roll om en text innehåller några få stavfel om man fortfarande kan tyda vad eleven menar?

I uppsatsen vill vi visa hur pedagoger arbetar med stavning, om undervisningen skiljer sig åt och vilka stavningsfel som är vanliga. Uppsatsen riktar sig först och främst till pedagoger och andra anställda inom grundskolan så som rektor, specialpedagog och speciallärare. Tanken är att uppsatsen ska väcka tankar hos pedagoger och hjälpa dem i deras undervisning. Pedagoger ska få möjlighet att ta del av andra pedagogers tankar och erfarenheter kring stavning och stavningsundervisning. Uppsatsen tar upp undervisning i årskurs fyra till sex och årskurs sju till nio. Ur den synvinkeln kan det vara intressant för pedagoger att ta del av hur undervisningen ser ut i de årskurser där man inte arbetar. Inomvetenskapligt kan uppsatsen ha betydelse för kommande forskare som kan bygga vidare och utveckla och fördjupa frågan om varför pedagogerna väljer att arbeta efter en viss metod, eller varför eleverna har större problem med ett visst stavningsfel än ett annat.

Vår förhoppning är att vi via vår studie och uppsats kan komma fram till ett resultat som kommer att vara till hjälp i vårt framtida yrke som lärare. Stavning är inte endast en del i svenskan som bearbetas under en viss tid i grundskolan, utan det är något som ständigt ska tas upp i undervisningen. Medvetenhet och kunskap anser vi är till stor hjälp i vårt kommande arbetsliv.

Syfte och frågeställningar

Syftet är att undersöka elevers stavningsproblem ur ett lärarperspektiv i årskurs 4–9.

För att besvara syftet arbetar vi utifrån två övergripande frågeställningar:

Finns det skillnader i stavningsundervisningen på de olika stadierna?

Finns det skillnader i stavningsproblematiken mellan de olika stadierna?

Definitioner

Vi har valt att definiera ord som vi kommer använda i vårt examensarbete.

Ortografi – Andra ord för ortografi är rättskrivning och rättstavning. Ortografi är en vedertagen norm för stavning av ett språks ord (Allén, 2009).

Fonem – Ett fonem är ett språkljud som används för att skilja på olika betydelser. Ett och samma fonem kan uttalas på olika sätt beroende på omgivande ljud (Svantesson, 2009).

Morfem – Ett morfem är ett språks minsta betydelsebärande enhet. Ett morfem ska inte gå att dela upp i mindre delar. Det finns två sorters morfem: rotmorfem och affix (Teleman, 2009).

Grafem – Ett grafem är språkssystemets minsta betydelseskiljande enhet. Till exempel kan det vara en bokstav (Grafem, 2009).

Alfabetisk kod – Alfabetisk kod innebär att bokstavstecken motsvaras av språkljud (Nielsen, 2005). För att knäcka den alfabetiska koden måste barnen förstå att ett eller flera bokstavstecken motsvarar ett språkljud. Genom att ljuda samman ljuden i ett ord får barn reda på ordet. På samma sätt kan barn utgå från ljuden för att sedan översätta dessa till bokstavstecken (Nielsen, 2005).

Multisensoriskt lärande – Multisensoriskt lärande innebär att människor lär sig genom att se, uttala, höra och skriva. Vi lär oss genom våra sinnen (Stadler, 1998). Vissa människor lär sig bättre via hörseln och andra via synen.

Vokaler – Vokaler i sig är enligt Druid Glentow (2006) inte mjuka eller hårda. Konsonanter före vokaler har ett mjukt eller hårt uttal. Att de uttalas hårt eller mjukt beror på vokalen.

Lång och kort vokal – En vokal är lång om den uttalas som den låter i alfabetet. Kort vokal infinner sig oftast innan två eller fler konsonanter (Druid Glentow, 2006).

Forskningsbakgrund

Vi har valt att belysa stavning och forskning ur ett historiskt och nutida perspektiv.

Historiskt perspektiv på stavning

Genom historien har det hänt mycket med stavningen. Dåtidens motto var att var och en stavar som han tycker att orden låter i hans egen dialekt. Dagens huvudregel är att ett ord stavas som det anges i den normativa ordlistan (Pettersson, 2005). Skaralektorn Sven Hof åsikt om stavning var år 1753 att ”Konsten att skrifu och läsa bör göras så lätt, som någonsin möjligit är” (Bergman, 1968, s.134).

Sveriges befolkning har under åren varit med om ett antal stavningsnormer. I samband med utgivning av en religiös text uppkom vanligtvis en ny norm. Den första stavningsnormen kom till under medeltiden i Vadstena, då normen var relativt konservativ och hade götamålsdrag. I och med att Gustav Vasa tillträdde som konung fick Sverige sin andra skriftnorm. Den första svenska översättningen av Nya testamentet kom ut i samband med tillträdet. Utgåvan är den så kallade Gustav Vasas bibel som ortografiskt sett är mycket konsekvent. Genom hela texten strävade bibeln mot en enhetlig stavning (Pettersson, 2005).

Under 1600-talet ökade antalet tryckerier i Sverige. Varje tryckeri tillämpade olika stavningsprinciper, vilket bidrog till ortografisk oreda. Man tillsatte en kommission för att försöka skapa en central styrning av ortografin. Resultatet tillämpades i 1695 års upplaga av psalmboken och i Karl XII:s bibel. Arbetet skapade inte någon enighet i stavningen. En orsak var att det aldrig publicerades några klara stavningsregler (Pettersson, 2005). Några decennier in på 1700-talet ägde ännu ett normskifte rum. Den dåvarande ortografin togs ur bruk. Efter normskiftet använde man två olika stavningsnormer. Detta kan ses i 1734 års lag, då den äldre normen användes.

Carl Gustaf af Leopold fick i uppdrag av Svenska akademien att modernisera stavningsreglerna. Leopold etablerade bland annat reglerna för dubbelteckning av konsonant (Pettersson, 2005). Det innebar att ett flertal småord med kort vokal fick dubblet konsonant. Leopold behandlade i sin avhandling specialreglerna gällande <j>, <m> och <n>, den växlande stavningen av <o> och <å> respektive <e> och <ä>. Dessa stavningsregler används än idag. Leopolds stavningsprinciper spreds med hjälp av Carl Jonas Love Almqvist (Pettersson, 2005). Almqvist publicerade många böcker om språkliga frågor. Genomslagskraften i de svenska skolorna blev så hög att Leopolds avhandling kom ut i nitton upplagor. Artur Hazelius publicerade programskriften *Om svensk rätstafning* år 1870–1871. Hans åsikt var att ett ljud alltid ska betecknas med en och samma bokstav. När Svenska Akademien gav ut sin ordlista år 1874 togs ingen hänsyn till hans strävanden.

Under 1880-talet framhävde Sveriges allmänna folkskollärareförening behovet av en ny stavningsreform med hjälp av pedagogiska aspekter. Deras åsikter bidrog till flertalet stavningsförändringar. Dessa förändringar visar sig i den sjätte upplagan av Svenska Akademiens ordlista som kom ut år 1889. Även i den sjunde upplagan fick folkskollärareföreningen framgångar. Stavningen <dt> i ord som <rödt> blev ersatt med <tt> (Pettersson, 2005). År 1905 fastslog dåvarande statsminister Carl Staaf att akademiens sjunde upplaga skulle vara normen för svensk stavning i landets skolor. Det blev den sista genomförda stavningsreformen. Folkskollärarkåren försökte att få till en ytterligare reform år

1943. De ansåg bland annat att sj-ljudet skulle stavas med <j>, att låneord skulle stavas efter svenska regler, och att obehövligen tecken som <c>, <x> och <z> skulle strykas. Språkmännen höll inte med om detta eftersom de var tveksamma mot ljudenlig stavning (Bergman, 1968).

Sammanfattningsvis kan man säga att åsikterna i den svenska rättstavningen har svängt. Historiskt sett har människorna alltså stavat orden som de uttalats. Normen har varit att man stavar orden som de låter, men idag stavar man enligt ordlistans normer.

Senare forskning

Stavningens status har förändrats med tiden. Förr i tiden ansågs skickliga skribenter vara högutbildade (Längsjö & Nilsson, 2004). Dagens samhälle och skola har en annan syn på stavning. Det visar sig genom att många elever har svårt att uppnå målen gällande skriftspråket. Det finns tendenser till att stavning inte prioriteras i svenskämnet då lärare lägger stor vikt på innehållet i texten. Enligt skolverkets studie 2003 känner eleverna att deras kunskap i stavning är bristfällig (Myndigheten för skolutveckling, 2007). Samtidigt får skriften en allt större betydelse i samhället. På fritiden och i arbetslivet finns det stor möjlighet att uttrycka sig skriftligt. Texten förmedlar inte bara ett innehåll utan ger också ett intryck av skribenten. Skriftspråksundervisningen i skolan förbättrar elevers kunskaper och gör så att de ser sig själva som skribenter (Längsjö & Nilsson, 2004). Därför anses en förändring av stavningsundervisningen vara nödvändig.

Forskning visar vilka problem eleverna har med stavning. Skolverkets studie visar att 20 procent av eleverna anser att de har svårt för att skriva tydligt, skriva i stort sett utan stavfel eller grammatiska fel (Myndigheten för skolutveckling, 2007). Generellt sett får elever allt sämre kunskaper om skriftspråket. Detta kan innebära sämre stavning, ordförråd och meningsbyggnad. Försämringen kan kopplas samman med innehållet i undervisningen. Under lektionstid läggs det minst tid på träning i att skriva tydligt, att stava rätt och kunna grammatik (Myndigheten för skolutveckling, 2007). Det är viktiga kunskaper som elever behöver utveckla. Det är svårt att bortse från en bristfällig stavningsförmåga eftersom läsaren påverkas av inte bara innehållet i texten utan också av språkets form (Längsjö & Nilsson, 2004). Är inte en text väl utformad språkligt sätt ger det ett negativt intryck.

Våra ord är uppbyggda av språkljud och beståndsdelar. Språkljuden kallas för fonem och beståndsdelarna kallas för grafem och morfem. Barn har svårt att se ordens beståndsdelar då de ser ett ord som en bild (Längsjö & Nilsson, 2004). Därför är barn inte medvetna om grafemen och morfemen. Det ställer till problem då barn inte förstår att ord är uppbyggda av bokstäver. Morfem och fonem har stor betydelse för inläring av skriftspråket. Bourassa och Treiman (2008) anser att "morphology had begun to play a role rather early in the course of spelling development" (s. 156). Det finns en del svårigheter med morfem. Dock är det en viktig kunskap eftersom det hjälper eleven att lära sig stava. Eleven bör förstå att det finns ett morfem <kvick> bakom ´kvickt´, men inte ett morfem <vick> bakom ´vikt´ (Längsjö & Nilsson, 2004). Morfem är uppbyggda av grafem. Grafem är ett språks minsta betydelseskiljande enhet och har betydelse för stavningen. Genom att ändra ett grafem kan betydelsen av ett ord ändras. Byter man ut grafemet <e> mot <ä> i ´enda´ förändras ordet. En bokstav eller en bokstavskombination kan omvandlas till ett fonem, som sker vid ljudning. Ljudinläring är det första stadiet i ett barns språkutveckling. Efter detta ska barn lära sig skriftspråkets normer. För att kunna tillägna sig sådan kunskap måste barnen få förståelse för att samma ljud kan skrivas med olika bokstäver. Fonemet <j> kan till exempel stavas med både <g> och <hj>. ´Gärna´ och ´hjärna´ stavas olika fast orden har samma uttal (Melin,

1989). På grund av ords släktskap finns det ibland inget samband mellan stavning och uttal. Som exempel stavas snygg med två <g> och är fonetiskt. Ordet snyggt är inte fonetiskt stavat då <g> låter som <k> (Längsjö & Nilsson, 2004). Det är svårt för barn att förstå fonemens olika stavningar (Melin, 1989). För att förstå skillnaden av språkljud är kunskap om fonem viktigt. Genom att koppla samman bilder med ord kan elever lära sig ord med samma uttal. Genom att se orden i sitt rätta sammanhang får elever en förståelse för hur ljud och bokstav hänger ihop. De behöver lära sig att hantera och förstå den alfabetiska koden (Nielsen, 2005).

Det vanligaste stavfelet hos elever berör dubbelteckning. Felanvändning av dubbelteckning är det mest frekventa stavfelet i alla stadier. Elever som sällan gör stavfel har i viss mån problem med just dubbelteckning enligt Naucér (1989, refererad i Längsjö & Nilsson, 2004). Elever blir ofta förvirrade vid ljudstridig stavning. Exempelvis finns det förväxlingar på ordet 'kanske' som av elever kan stavas 'kange', 'kantje' och 'kanje' (Längsjö & Nilsson, 2004). Eleverna har därför svårt att förstå ljudstridig stavning. Hur ska pedagoger lära ut stavning när det finns så många olika sätt att stava på och som gör att reglerna inte alltid stämmer?

Människor blir präglade av uppväxtmiljön och det kan visa sig socialt, men även språkligt. Dialekter är ett tydligt exempel på detta. Alla människor talar någon form av dialekt. Enligt Längsjö och Nilsson (2004) skapar dialekter problem vid stavning. Stark präglad dialekt visar sig ofta i elevers texter. I skrivuppgifter kan pedagoger se att elever stavar orden som de låter. Det stora problemet är att skriftspråk och dialekt kan, i hög utsträckning, skilja sig åt. Några exempel är ordet 'först' som av elever stavas <fusst> och 'är' som stavas <e> (Längsjö & Nilsson, 2004).

Det har diskuterats huruvida datorn hjälper eller stjälper elevers skriftspråksinläring. Datoranvändning i undervisningen skapar variation och kan på så sätt ses som ett positivt hjälpmedel (Unenge & Unenge, 1996). Datorn är ett bra stavningsverktyg om den innehåller ett fungerande ordbehandlingsprogram. Programmet bör bestå av en skriv- och stavningskontroll. Det är viktigt att programmet kan läsa av orden i sitt rätta sammanhang. En del program har inte denna funktion och det medför att elever lär sig en felaktig stavning. Är datorns rättning felaktig blir eleverna förvirrade när de får respons på sin stavning.

Teoretiska utgångspunkter

Vi har valt att förhålla oss till fyra teorier. Teorierna belyser ordkunskap, inläring, undervisningsmetoder och språklig uppbyggnad utifrån stavningsperspektivet. Under varje rubrik har vi valt att beskriva respektive teori. I teorierna undervisningsmetoder och språklig uppbyggnad har vi valt att använda oss av underrubriker. Materialet blir på så sätt överskådligt. Teorierna är uppbyggda på olika författares verk. På så sätt bildades dessa teorier. För oss behöver inte en teori vara skapad av en teoretiker utan kan vara en samling av olika författares gemensamma uppfattningar. En teori är behjälplig vid analys och diskussion av studien. Vi är medvetna om att rubriken *Språklig uppbyggnad* inte består av en teori. För att få förståelse för resultatet är den dock till stor hjälp, både för oss som författare och för läsaren.

Ordkunskapens betydelse för stavning

När det gäller ordkunskap har vi inte funnit någon specifik teori eller forskare som belyst detta område. Därför beskrivs istället denna teori med blandad litteratur som berör skrivning

och läsning ur ett stavningsperspektiv. Teorin tar upp ordkunskapens, dialekters och datorns betydelse för stavning.

För att elever ska uppnå målen i stavning är ordkunskap en viktig del. Ordkunskapsundervisning innebär bland annat att elever får lärdom om ordens uppbyggnad. Att ord består av stammar och affix är en viktig kunskap. Till exempel består ordet 'bilar' av stammen 'bil' och affixet 'ar'. Två ordstammar kan sättas samman och bilda ett nytt ord. Stammarna 'bo' och 'stad' bildar ordet 'bostad'. En stam kan vara ett ords grundform. Dock måste stammen tillhöra en böjlig ordklass. Genom kunskap om ords uppbyggnad kan elever förstå hur grundformer förändras till sammansatta ord (Stadler, 1998). Kunskap om grundorden 'hand' och 'duk' förenklar stavningen av ordet 'handduk'. Det är svårt för elever att förstå sådana sammansättningar. I sin undervisning bör pedagogen diskutera när ord behåller sin ursprungliga stavning vid avledning och böjning (Stadler, 1998). Vid sammansättningar förändras vissa ord. En sammansättning av orden 'kyrka' och 'gård' går inte att sätta samman utan att böja ordet 'kyrka'.

Ordets betydelse kan ändras i och med dess stavning. Orden 'tryggt' och 'tryckt' har två olika stavningar och betydelser trots samma uttal. Genom att se sådana ord i sitt rätta sammanhang får elever ökad ordförståelse. Elever som läser kommer i kontakt med ord i en kontext. Vid läsning avkodar man bokstavstecknen och ord och satser får en betydelse (Svedner, 1999). Elever som lär sig läsa tidigt har ofta ett bättre skriftspråk jämfört med barn som inte fått samma möjlighet. Förståelse för skriftspråket ökar väsentligt om barn lär sig läsa vid tidig ålder (Svensson, 1998). Både läsning och skrivning handlar om överföring av språkljud och tecken. När man läser överförs bokstavstecken till språkljud. Att skriva handlar däremot om att överföra språkljud till tecken (Fridolfsson, 2008). Elever blir ofta osäkra på relationen mellan fonem och grafem. Att förstå relationen mellan fonem och grafem kan förbättras genom läsning och diktamen. När läraren dikterar måste eleven översätta fonem till grafem. Högläsning av elever innebär att grafem översätts till fonem. Enligt Lundberg (2008) är stavningsutvecklingen en utveckling som följer läsutvecklingen. Stavning och läsning bör därför integreras i skolan. Syftet med rättstavningsundervisningen är inte enbart att eleverna ska lära sig att stava, utan även förbättra deras ordförråd och ge dem kunskap om ordens betydelse och funktion (Längsjö & Nilsson, 2005). Under tiden läsutvecklingen framskrider blir elever exponerade för svårare ord. Elever måste hela tiden förbättra sina kunskaper för att hålla motivationen uppe. Genom att successivt öka nivån blir stavningsinläringen meningsfull. Enligt Güettler (1997) förespråkade redan Lgr 69 en stavningsträning med utgångspunkt i elevers ordförråd. För att främja kunskapsutvecklingen bör pedagoger välja ord som är relevanta för eleverna. Undervisningen bör därför innehålla frekventa vardagsord. Vanliga vardagsord finns bland annat tillgängliga i mataffären eller i olika sportsammanhang. Känner elever en säkerhet i att stava vanliga ord skapar det en grund för en mer avancerad stavning (Güettler, 1997).

Det finns en koppling mellan skrift- och talspråk. Elevers tal avspeglar sig i deras skrivna texter eftersom de stavar orden ljudenligt. Elever har svårt för att se skillnad mellan talspråk och skriftspråk. Exempelvis skriver de 'mårån' i stället för 'morgon'. Elever bör lära sig att talspråk och skriftspråk är två skilda system. Skillnaden består i att bokstäver och andra skrivtecken utgör skriften, medan talspråket består av ljud (Dahl, 2007). Till skillnad från talspråket är inte skriftspråket beroende av kontexten för den kommunikativa handlingen (Forstorp, 1992). När man talar med andra människor sker en interaktion som beror på sammanhanget. Kroppsspråk, känslouttryck, miljö och tid har betydelse för samtalet. En text

är däremot beroende av en tolkning, där skriften varierar i tid och rum. På grund av olikheterna mellan systemen är det viktigt att eleverna skiljer dem åt.

Inläring

Under denna rubrik tar vi upp skriftspråksinläring ur flera perspektiv. Vi har valt att utgå från Lev Vygotskys inläringsteori. Vi kompletterar hans teori med hjälp av ytterligare litteratur och målen i kursplanen för svenska.

Enligt Vygotskys teori har barnet från början lärt sig att sätta samman ord till fraser och meningar ur ett globalt och bildligt perspektiv (Langford, 2005). I yngre åldrar ser barn hur omvärlden är strukturerad. Från att lära sig utifrån omvärlden utvecklar de en egen inlärningsförmåga. I skolan ska barnen lära sig hur språket är strukturerat utifrån sina egna kunskaper. Det är viktigt att skolan tar hänsyn till varje individs inläringstakt och -förmåga. Under strävansmålen står det att undervisningen ska sträva mot att eleverna:

genom eget skrivande fördjupar sin insikt i grundläggande mönster och grammatiska strukturer i språket samt utvecklar sin förmåga att tillämpa skriftspråkets normer i olika sammanhang, (Skolverket, 2000)

utvecklar en språklig säkerhet i tal och skrift och kan, vill och vågar uttrycka sig i många olika sammanhang samt genom skrivandet och talet erövrar medel för tänkande, lärande, kontakt och påverkan, (Skolverket, 2000)

Strävansmålen beskriver hur pedagoger ska arbeta med skriftspråket. Elever ska utveckla sin förmåga att se grundläggande mönster och strukturer i språket för att sedan kunna tillämpa dem i olika sammanhang. För att kunna sträva mot dessa mål bör elever utveckla ett skriftspråk som kommer inifrån dem själva. Skriften ska inte ses ur ett globalt och bildligt perspektiv. För att elever ska kunna erövra medel för tänkande och lärande behöver de använda sin logiska förmåga. På så vis kan elever lära sig ord som baseras på precisa regler (Langford, 2005). Ett tydligt exempel på precisa regler är stavnings- och grammatikregler. När kunskaper inom detta område ökar känner elever en språklig säkerhet.

Enligt Vygotsky innebär skriftspråksinläring att språkliga funktioner bildas men också att hela individens tänkande utvecklas (Bråten, 1998). För detta krävs dock en god pedagogik. Elever utvecklar inte bara en del av hjärnan vid skriftspråksinläring utan använder hela sin hjärnkapacitet. Detta innebär att nya psykologiska processer bildas (Bråten, 1998). Utvecklingen och förståelsen för skriftspråket kommer efter lärandet. Elever bör först lära sig reglerna för att sedan kunna skapa en förståelse. Att leka är en bra metod för att elever ska förstå skriftspråkets normer. Vid lek använder barn sin tankeverksamhet och då sker en automatisk jämförelse med tidigare erfarenheter (Kullberg, 2004). Tidigare språkliga erfarenheter kan bestå av kända ord och betoningar. För att tänkandet ska utvecklas måste elevernas egna termer vara utgångspunkten vid leken (Kullberg, 2004). Som Vygotsky hävdar kan pedagoger utveckla barns tänkande med hjälp av leksituationer (Bråten, 1998). En utveckling av kunskaper kan ske via läsning och skrivning. Det kan ske i kontrollerade former men även via lek. Att låta elever leka är en bra metod för att skapa automatisering. Med hjälp av träning automatiseras elevers språkliga kunskaper (Stadler, 1998). Målet med stavningsundervisningen är att elever ska få ett flyt i sitt skrivande. Ett problem vid inläring av stavning är att elever glömmar bort vikten av det språkliga innehållet. Enligt Lundberg (2008) behöver elever få så mycket kunskap om stavning och meningskonstruktion att de

automatiserar dessa kunskaper. När stavningskunskaperna blir automatiserade kan eleverna fokusera på sammanhanget i texten, tänka kreativt och samtidigt använda sin lekfullhet.

Undervisningsmetoder

Utifrån denna teori belyser vi hur pedagoger arbetar och bedömer stavning. Teorin består av fyra underrubriker: *Undervisning, Kartläggning och bedömning, Rättskrivningsstrategier* och *Rättskrivningsfel*. Det är målen och kursplanen i svenska som står i fokus i de två första rubrikerna. Dessa efterföljs av rättskrivning som tar upp litteratur kring ämnet eftersom vi inte funnit någon specifik teori.

Undervisning

Oavsett ämne och moment grundar sig undervisningen på de strävans- och uppnåendemål som anges i kursplanerna. Enligt Skolverket (2000) ses ämnet svenska som en helhet och kan därför inte delas upp i olika moment. Med hänsyn till kursplanen ska bland annat stavningen vara integrerad i övrig undervisning i svenska. I slutet av det femte skolåret står det att eleverna ska

kunna tillämpa de vanligaste reglerna för skriftspråket och de vanligaste reglerna för stavning samt kunna använda ordlista. (Skolverket, 2000)

Vidare står det att eleverna i slutet av det nionde skolåret ska

kunna skriva olika sorters texter så att innehållet framgår tydligt samt tillämpa skriftspråkets normer, både vid skrivande för hand och med dator, (Skolverket, 2000)

Uppnåendemålet för årskurs fem tar upp de vanligaste reglerna för stavning. Målet förklarar inte vilka regler som läraren ska undervisa om. Det är fritt fram att tolka vilka de är. Under ordkunskapsteorin tog vi upp betydelsen av att använda relevanta ord i undervisningen. Även stavningsreglerna måste vara relevanta. Pedagoger bör undervisa om de stavningsregler som elever kommer i kontakt med. För att kunna tillämpa reglerna i en text måste elever träna på att stava rätt och få en ökad ordförståelse. Enligt Längsjö och Nilsson (2005) blir stavningsreglerna lätt abstrakta och svårtillgängliga för eleverna. För att elever ska kunna förstå regler behöver de kunna omsätta dessa i praktiken. Som man kan se i uppnåendemålet ska elever i årskurs nio kunna tillämpa skriftspråkets normer så att textens innehåll tydligt framgår. Ordkunskapsteorin belyser vikten av att kunna sätta ord i sitt rätta sammanhang. En felstavning kan ändra ordets betydelse och göra innehållet i texten oklart för läsaren. För att nå målet i årskurs nio skriver elever olika sorters texter och kommer på så sätt i kontakt med fler ord. Både ordförståelse och stavning sätts då på prov.

Skrivning och läsning är två metoder som används vid stavningsundervisning, men för att elever ska få en god stavningsutveckling krävs fler metoder. För att nå en god stavningsutveckling bör arbetssätt och metod variera. Lärare kan exempelvis arbeta med temat tidningar. Vid ett sådant tema kan ord som har kopplingar med tidningsvärlden användas på ett naturligt sätt i undervisningen. För övrigt kan pedagoger använda sig av ett flertal olika övningar som till exempel ifyllningsövningar, diktamen, korsord och spel. Variation av övningar och metoder gynnar undervisningen. Använder läraren sig av material från olika läromedel kan variationen öka. Elever har olika sätt att lära och variationen bidrar till att alla elever får en chans att tillägna sig kunskaper. Barn tillägnar sig

stavningsundervisningen bättre om den har någon form av struktur. Enligt Fridolfsson (2008) ska läraren först lära ut de ljudenligt stavade orden för att sedan fortsätta med de ljudstridiga. Till sist ska pedagogen lära ut de mest oregelbundna orden och låneorden. Att lära ut orden i denna ordning kan naturligt bli en del av undervisningen (Fridolfsson, 2008). Detta är ett exempel på en struktur som lärare kan använda sig av.

Kartläggning och bedömning

Stavning ska, som alla andra moment i svenskan, kartläggas och bedömas. Lärare kan använda sig av diagnosmaterial som *Språket lyfter* eller *Språket på väg*. Diagnosmaterialen använder sig av så kallade bedömningsmatriser. Matriser är en vanlig metod att använda vid bedömning. En matris beskriver hur långt eleven kommit i sin kunskapsutveckling. Läraren skriver upp olika nivåer. Lägsta nivå är godkänt, men sedan kan läraren välja att ta med nivåer för väl godkänt och mycket väl godkänt. Enligt Skolverket (2009) kan en matris innehålla hur väl en elev använder källor, använder kunskapskvalitéer, har helhetsförståelse och har kommunikativ kvalité. Både lärare och elever kan använda sig av matriserna. Det finns matriser där eleverna ska bedöma sig själva. En form kan vara att både lärare och elev fyller i en matris där man sedan jämför lärare och elevs åsikter. Jämför vi med kursplanen i svenska (2000) bör en matris alltså innehålla elevens kommunikativa förmåga, förmåga att reflektera och hantering av språket. En matris behöver inte vara för ett helt ämne utan en matris kan användas för bedömning i ett delområde.

Elevens skicklighet i att hantera språket och själv uttrycka sig, i att förhålla sig till vad andra uttryckt i tal, skrift och via andra medier samt att reflektera över sammanhang och förstå världen omkring sig är således en grund för bedömningen. (Skolverket, 2000)

Vid kartläggning och bedömning behöver läraren ta hänsyn till elevers kunskaper. Ett sätt att göra detta är att använda sig av fördiagnoser. Diagnoserna testar ett barns kunskaper innan man börjar med ett moment. Ett exempel är att en pedagog vill veta hur mycket kunskap eleverna har i att använda skiljetecken. Läraren kan ha en skrivuppgift där eleverna ska få visa sina kunskaper. På så sätt får pedagogen en inblick i vilka svårigheter eleverna kan tänkas ha (Güettler, 1997). Läraren kan utifrån texten se om eleven har fonologisk medvetenhet och bokstavskunskap (Fridolfsson, 2008). Fördiagnoser hjälper pedagogen att planera undervisningen så att man inte undervisar om något som eleverna redan kan. Efter avslutat projekt gör lärare ofta en summativ bedömning. Vill lärare jämföra elevers kunskaper kan fördiagnoserna användas. Eleven får alltså en uppgift som ska betygsättas. En långsiktig utveckling av en elevs skriftspråk kan följas genom insamling av olika texter. Det kan vara texter som används vid den summativa bedömningen men även texter som skrivits under arbetets gång. Språkliga kunskaper behöver inte enbart bedömas med hjälp av berättelseskrivande. Diktamen och stavningsprov kan användas för att bedöma elevers språkkunskaper. Vid alla typer av bedömning ska man ta hänsyn till att elevers resultat kan skifta under dagen (Güettler, 1997). En elev kanske inte kan stava ett ord korrekt under testet. När eleven sedan ska skriva en text innehållande samma ord kan han däremot stava ordet rätt. Efter ett avslutat tema eller projekt finns det en möjlighet att vissa elever behöver träna mer. Då är det viktigt att i första hand utgå från vad eleverna kan för att senare hjälpa dem att öka sitt kunnande (Längsjö & Nilsson, 2005).

Rättskrivningsstrategier

Den fonologiska och den ortografiska strategin är de viktigaste strategierna i rättskrivning. Den fonologiska strategin innebär att elever analyserar ord i fonem och de avkodas sedan till grafem. Den används bland annat när läraren har diktamen eller har högläsning. För att öva upp den fonologiska strategin behöver alltså barnen höra på en person som läser högt. Strategin fungerar endast då ett fonem motsvarar ett grafem. Enligt Høien och Lundberg (1999) fungerar inte strategin i längden eftersom det inte finns något språk där ett fonem motsvarar ett grafem. Utgångspunkten i den ortografiska strategin är lexikal kunskap som är kunskap i ordens betydelse, uttal och stavning. Eleven använder sig av den ortografiska strategin när han ska avgöra vilket ord som passar in i en mening. Den används ofta vid ord som 'värk' och 'verk'.

Utöver de två huvudstrategierna kan elever använda sig av sex andra strategier. Barn använder sig av sina olika sinnen när de ska försöka stava ett ord. Analogistrategin är användbar då eleven känner till stavningssättet på ett fonologiskt besläktat ord. Det innebär att eleven använder sig av stavningen på ett ord som han vet låter nästan likadant. När eleven skriver ett ord och ser att det är rättstavat med hjälp av synen används den visuell-ortografiska igenkänningsstrategin (Høien & Lundberg, 1999). Det är många människor som ser att ett ord är felstavat efter att de skrivit ner det. Finns det en osäkerhet om hur ett ord stavas är den visuell-ortografiska igenkänningsstrategin användbar. Morfemisk analysstrategi betyder att eleven undersöker om ordet har släktskap med ett redan känt ord. 'Göra' och 'gjorde' är två ord som har släktskap. Barnet kan då förstå att 'gjorde' stavas med ett <g>. Kommer eleven ihåg uttalet av ett ords stavningssätt är den verbala memoreringsstrategin användbar. Vet eleven hur till exempel sj-ljudet låter och har någorlunda kunskaper i de olika stavningssätten kan eleven stava ordet 'skön'. Motorisk strategi används när handen styr rättskrivningen. Hjärnan vet hur handen ska styras för att till exempel stava ordet 'stol'. Gissningsstrategin är den sista strategin och kanske den mest osäkra. Eleven gissar sig fram till hur ordet stavas.

Rättskrivningsfel

Det finns två huvudsakliga typer av rättskrivningsfel: kunskapsfel och utförandefel. Kunskapsfel uppträder då elever inte vet hur ett ord stavas och den fonologiska strategin blir då användbar. Detta medför att det lätt blir ortografiska fel. Om stavningen inte ger ett fonologiskt acceptabelt uttal av ordet är det ett fonologiskt stavfel (Høien & Lundberg, 1999). Stavar barnet fel på ordet 'hal' så att det blir 'hall' har barnet gjort ett fonologiskt stavfel. Felstavning av 'hal' är även ett dubbelteckningsfel. Dubbelteckningsfel är också ett vanligt kunskapsfel. Sammanskrivningar, särkrivningar och reversalfel är ytterligare tre exempel på kunskapsfel (Høien & Lundberg, 1999). Det finns ord som bör sammanskrivas och ord som bör skrivas isär. Ett vanligt ord som bör skrivas isär är 'i dag' men många skriver 'idag'. Dock är 'idag' en godkänd stavning enligt SAOL (2006). Det sista kunskapsfelet är reversalfel. Reversalfel är ett stavfel som innebär att eleven har kastat om bokstäverna i ordet. Ordet 'sol' kan bli 'slo' vid ett reversalfel. Dessutom finns det ett rättskrivningsfel som uppträder vid trötthet och bristande koncentration. Det felet kallas utförandefel. Det finns dock ingen koppling mellan kunskapsbrist och utförandefel.

Det finns många olika åsikter om hur elevers stavningsfel ska bemötas. En del pedagoger hävdar att rättstavningen ska påbörjas då eleven själv är redo och motiverad. Andra hävdar att en alltför konservativ hållning skapar problem senare i livet (Fridolfsson, 2008). Pedagoger är tveksamma till vilken inställning de ska ha eftersom skriftspråksinläringen påverkas. Om

läraren är för sträng kan elevernas skrivlust och fantasi påverkas negativt. Har inte pedagogen ställt tillräckligt höga krav kan elever uppleva en besvikelse i de senare årskurserna. Det är viktigt att pedagogen gör en avvägning utifrån barnens kunskaper. Att få tillbaka sin berättelse fullt med bockar kan förstöra skrivlusten hos vilken elev som helst. Lärare bör fokusera på ett stavfel åt gången. Vid rättning är det viktigt att man tänker på vilket syfte skrivövningen hade eftersom rättningen anpassas efter syftet. Elever får ofta praktisera sin stavning vid berättelseskrivande. Berättelseskrivandet blir lidande om eleven känner en osäkerhet i att stava. Visar eleven en stor osäkerhet i hur ord stavas kan det bidra till att eleven slutar att skriva (Fridolfsson, 2008). För att inte bidra till en negativ utveckling bör lärare ta hänsyn till elevers kunskapsnivåer och rättningen ska ske utifrån kunskapsnivån. Efter rättning av en uppgift eller prov ska läraren göra en kontinuerlig uppföljning. Det är viktigt eftersom eleven inte ska stanna i sitt lärande utan utveckla sina kunskaper. Utvecklingen kan skilja sig stort från elev till elev men också under olika perioder.

Språklig uppbyggnad

I vidare mening är detta ingen teori. Vi har ändå valt att använda oss av denna rubrik eftersom resultatet har visat på problem gällande stavningsregler. Under den här rubriken tar vi upp de stavningsregler som vi valt att fokusera på. Rubrikerna: *Dubbelteckning*, *Sj-ljudet*, *Å-ljudet* och *Ä-ljudet* består av regler som är svåra för elever att förstå. Därför beskriver vi dessa stavfel. Vi har valt att utgå från Druid Glentows bok *förebygg och åtgärda läs- och skrivsvårigheter* som beskriver stavningsregler i ett vidgat perspektiv.

Dubbelteckning

Vid dubbelteckning följs kort vokal av minst två konsonanter som kan vara lika eller olika. Regeln fungerar bäst vid enstaviga ord med endast en vokal. Vid dubbelteckning måste man dels lyssna på om vokalen är kort eller lång, dels på hur vokalen betonas. Elever gör ofta fel på flerstaviga ord där de korta vokalerna är obetonade. Elever felstavar också genom att antingen stava enbart med en konsonant eller dubbelteckna konsonant felaktigt (Druid Glentow, 2006). Många läromedel har förenklat dubbelteckningsregeln. De skriver att det efter kort vokal ska vara två konsonanter. Läromedelsförfattarna anser att vokalens betoning är av mindre vikt. Enligt Druid Glentow (2006) bör elever istället lära sig att det efter kort betonad vokal följer minst två lika eller olika konsonanter.

Sj-ljudet

Sj-ljudet har 17 olika stavningar. Dessa stavningar används i vanliga ord. Enligt Druid Glentow (2006) ska pedagogen börja med att introducera de vanligaste stavningarna på sj-ljudet, alltså <sj> och <sk>. Därefter lär pedagogen ut de andra stavningarna för sj-ljudet. Det finns ingen övergripande regel på sj-ljudet eftersom det finns många olika stavningar. Låneorden är den största orsaken till att det finns många varianter på sj-ljudet. 'Check', 'schampo', 'champagne' och 'duscha' är exempel på ord som vi lånat in i svenskan. Sj-ljudet stavas med <sj> framför de hårda vokalerna, <a, o, u, å>. Sj-ljudet kan stavas med <sk> framför alla vokaler. Dock stavas sj-ljudet oftast med <sk> framför vokalerna <e, i, y, ä, ö>. Skillnaden som eleverna kan höra är att <sk> betonas hårt i ordet 'skal', men mjukt i ordet 'sked'. Det är svårt för elever att lära sig sj-ljudets olika stavningar eftersom de varierar i hög utsträckning. Det finns ingen specifik regel för vilken stavning som gäller när.

Tj-ljudet

Tj-ljudet tecknas med bokstäverna <tj> framför vokalerna <a, o, u> och med bokstaven <k> framför vokalerna <e, i, y, ä, ö>. I undervisningen ska pedagogen börja med ord som stavas med <tj> och <k>. Tj-ljud framför <å> finns inte i det svenska språket. Det finns ord med <k> och <å> som till exempel ordet 'kåk', men då uttalas inte <k> med ett tj-ljud. <Tj> kan stavas på ytterligare två sätt, <kj> och <ch>. Stavning med <kj> finns endast i ett fåtal ord. <Ch> används på låneord som 'champinjon', 'match', 'chaufför' med flera.

J-ljudet

J-ljudet kan stavas på sex olika sätt, med <j>, <g>, <gj>, <lj>, <dj> och <hj>. Huvudregeln är att j-ljudet stavas med <j> framför vokalerna <a, o, u> och med <g> framför vokalerna <e, i, y, ä, ö>. Stavningen av j-ljudet med <gj> kom till för att man ville ha ett mjukt j-ljud framför de hårda vokalerna och metoden tillämpas i orden 'gjorde' och 'gjort'. Enligt Druid Glentow (2006) stavar man orden med <gj> för att visa släktskapet till 'göra'. J-ljudet stavas med <g> efter bokstäverna <r> och <l>. Det kan visas i exempel som 'älg', 'galge', 'berg' och 'torg'. Frekventa ord är 'varje', 'familj' och 'börja' exempel på. De ses som undantag beträffande regeln. Via vårt släktskap till engelskan och tyskan förklaras bokstavkombinationen <hj>. Ordet 'hjärta' heter 'heart' på engelska och 'herz' på tyska. Via j-ljudets stavning av till exempel 'hjärta' visar svenskan ett släktskap till de västgermanska språken engelska och tyska.

K-ljudet

Vi har tidigare tagit upp <k> i samband med tj-ljudet. Ordens betydelse ändras vid stavningsfel av k-ljudet. Det finns många exempel på ord där stavningen av k-ljudet har betydelse. Några vanliga exempel på fel som kan uppstå är; 'tak'-'tack', 'baka'-'backa', 'bok'-'bock'. Elever har svårt för att veta när ett ord stavas med <k> eller <ck>. Enkelt <k> ska användas efter lång vokal och <ck> ska användas efter kort vokal. Hör barnen ingen skillnad på kort och lång vokal får de svårt med stavning av k-ljudet.

Ng-ljudet

Huvudprincipen är att ng-ljudet stavas med <ng>. Det finns tre olika stavningar på ng-ljudet: <ng> som i 'ring', <n> framför <k> som i 'rink' och <g> framför <n> som i 'ugn' (Druid Glentow, 2006). För att befästa de olika stavningarna av ng-ljudet kan elever tänka i olika steg. Om elever hör ett k-ljud efter ng-ljudet stavar man med <n>. Hörs det ett n-ljud efter ng-ljudet stavas det med <g>. Om varken k-ljud eller n-ljud hörs efter ng-ljudet stavas det helt enkelt med <ng> (Druid Glentow, 2006). Elever bör lära sig de olika stegen för att anamma de olika stavningarna för ng-ljudet.

Å-ljudet

Å-ljudet kan stavas med <o> eller <å> och delas vanligtvis in i det korta och det långa å-ljudet. Det vanligaste är att det korta å-ljudet stavas med bokstaven <o> och att det långa å-ljudet stavas med <å> (Druid Glentow, 2006). Även å-ljudet har undantag. Ord som 'gått', 'blått' och 'förstått' är exempel på ord som stavas med <å> trots kort å-ljud. Det finns undantag på det långa å-ljudet. 'Telefon', 'idol' och 'katalog' är ord som trots långt <å> stavas med <o>. Det långa å-ljudet stavas med <o> framför <v>. Det är ett problem att få

elever att skriva ett <o> när de hör ett kort å-ljud. Elever har således inte problem med ord som 'råtta', 'måste' och 'plåster'. Felstavning av å-ljudet kan leda till betydelskillnader. Till exempel kan man titta på orden 'gott'-'gått', 'hov'-'håv' och 'kål'-'kol'. Orden uttalas på samma sätt, men stavningen skiljer dem åt. Tittar man närmare på orden ser man att de är enstaviga och att endast vokalen skiljer dem åt. Det är lätt att stava fel på sådana ord fel och det är därför viktigt att man undervisar om å-ljudet.

Ä-ljudet

Ä-ljudet stavas med <e> eller <ä>. Dialekter kan vara ett problem vid stavning av det långa ä-ljudet. Enligt Druid Glentow (2006) visar sig dialektala problem speciellt i Stockholmstrakten där uttalet av <ä> är speciellt. Övriga Sverige brukar vanligtvis inte uppvisa problem med det långa ä-ljudet, utan snarare med det korta (Druid Glentow, 2006). Grundorden kan vara till hjälp vid stavning av ä-ljudet. Stavas grundordet med <a> som i ordet 'stad' stavas 'städer' med <ä>. Man kan se att ä-ljudet stavas med <ä> framför ng-ljudet oavsett om det stavas med <ng> eller <n> (Druid Glentow, 2006). Problemet med ä-ljudet anser Druid Glentow (2006) är att elever skriver <e> istället för <ä>. Korta ä-ljud går att finna i orden 'men'-'män', 'streck'-'sträck' och 'sett'-'sätt'. Betydelskillnader i ä-ljudet kan man finna i ord som 'vecka'-'väcka', 'enda'-'ända' och 'hemma'-'hämna'. För att förstå när ett ord stavas med <ä> eller <e> behöver eleverna läsa mycket. De behöver träna på att se ordbilder, skapa associationer och se orden i en kontext (Druid Glentow, 2006).

Sammansättningar

En sammansättning innebär att två eller tre ord sätts samman till ett (Elert, 2009). Till exempel är ordet 'bordshockeyspel' sammansatt av tre ord med ett s-inskott. Sammansatta ord kan bestå av fogar mellan de konkreta orden. Fogarna kan bestå av -s-inskott, vokalinscott, förändring eller bortfall (Elert, 2009). Sammansatta ord kan bestå av ett huvud- och ett underled. Huvudledet är en bestämmelse av ordet. I ordet 'bokhylla' är 'hylla' huvudled i ordet. En 'bokhylla' är således en hylla som innehåller böcker. Sammansättningar kan även ha två led, där inget led är överordnat det andra (Elert, 2009). Orden 'blågul' och 'svensk-engelsk' är exempel på detta. Enligt Svenska språknämnden (2000) försvinner en konsonant då förleden och efterleden slutar och börjar med samma konsonant. Vid ordet 'hallampa' försvinner ett <l> vid sammansättningen. Dock ska man skriva ut <k> vid en sammansättning där förledet slutar med <ck>, som till exempel vid orden 'tackkort' eller 'fickkniv'.

Metod

I det här avsnittet kommer vi beskriva hur vi gått tillväga med vår studie. Vi kommer att beskriva vårt metodval, urval, och utlämning av enkäten. Reliabilitet, validitet och etiska aspekter kommer också att belysas. Till sist beskrivs analysen.

Metodval

Vår studie undersöker hur lärare upplever att undervisningen går till och vilka problem som finns gällande stavning. Vi valde att skicka ut enkäter till pedagoger istället för att intervjua dem. Valet av metod beror på att vi ville göra en bredare undersökning innehållande flera respondenter. Metoden vi valde tog reda på lärares uppfattningar kring stavningen i skolan.

Enkäten bestod av 17 frågor, varav 14 kvantitativa och 3 kvalitativa. När man använder siffror eller mätning handlar det om kvantitet (Trost, 2007). Till exempel fanns frågor som *På vilket sätt arbetar eleverna med stavning?* och *Är rättstavning ett problem bland dina elever?*. Dessa frågor är kvantitativa eftersom pedagogerna fick fylla i ett eller flera svarsalternativ. Vi valde att ange olika svarsalternativ vid en del av frågorna för att kunna kategorisera och analysera svaren. Några frågor gav en möjlighet till att skriva övriga åsikter. Detta för att undvika missförstånd. Det gav också en möjlighet för lärarna att ange ett ytterligare svar om alternativen inte stämde överens med verkligheten. När respondenterna hade angivit ett tillägg fick frågan en viss kvalitativ form. Det gick dock fortfarande att mäta svaren kvantitativt eftersom pedagogerna hade kryssat i något eller flera alternativ. Andra kvantitativa frågor hade en rad som respondenterna fick skriva svaret på. Dessa handlade bland annat om *Hur många timmar stavningsundervisning har en klass per läsår?* och *I vilka andra ämnen än svenska är rättstavningen integrerad?*. Det var svårt för oss att skriva svarsalternativ eftersom svaren kunde variera i hög grad. Därför fick respondenterna svara utifrån sina egna tankar.

Utifrån lärares synvinkel ville vi mäta hur undervisningen och problemen ser ut gällande stavning. Därför använde vi oss av få kvalitativa frågor. Enkäten mätte faktiska förhållanden ur lärares synvinkel. Enligt Trost (2007) behandlar sakfrågor faktiska förhållanden till skillnad från attityd- och åsiktsfrågor. Enkäten bestod av många sakfrågor eftersom studien undersökte hur stavningsundervisningen går till och hur det förhåller sig med stavningsproblematiken i skolorna. De tre kvalitativa frågorna tog upp stavningsproblematiken och övriga synpunkter. De svar som frågorna skulle kunna få var svåra att kategorisera och därför fick respondenterna svara utifrån sina egna uppfattningar.

Urval

I studien har ett kvoturval använts. Kvoturval innebär att man styr sitt val till den del av befolkningen man är intresserad av att undersöka (Trost, 2007). Det består av de två variablerna behöriga pedagoger i svenska och de skolor vi valt. De lärare som deltog i studien var relevanta för undersökningen eftersom de var behöriga i svenskämnet. Antalet skolor var från början 8, varav 5 F-sex-skolor och 3 sju-nio-skolor. På grund av stort bortfall fick vi höra av oss till fler skolor. Urvalet bestod därför slutligen av behöriga lärare i svenska på 12 skolor i en Västsvensk kommun, varav 9 F-sex-skolor och 3 sju-nio-skolor. Till sist hade 29 pedagoger medverkat i studien. För att resultatet skulle bli så trovärdigt som möjligt deltog skolor som ligger både på landsbygden och i staden. 4 F-sex-skolor och en sju-nio-skola är belägna ute på landsbygden och övriga i stadsmiljö. Detta val gjordes medvetet för att täcka hela kommunen.

Utlämning av enkät

Tillsammans med enkäten skickade vi ut ett tillhörande missivbrev. Missivbrevet berättade vilken målgrupp studien riktade sig till och hur datan skulle behandlas. Vi valde att åka ut till skolorna och lämna ut enkäterna till rektorerna. De vidarebefordrade enkäterna till alla behöriga lärare i svenska. Vi har träffat några lärare personligen, men i de flesta fall har rektor varit mellanhand. När vi insåg hur stort bortfallet blev fick vi höra av oss till fler skolor. Innan sommaren lämnade vi ut 32 enkäter och fick tillbaka 19. Den andra utdelningen skedde efter sommaren. På grund av tidsbrist skickade vi ut enkäterna via e-post. Enbart de lärare som var intresserade av studien fick en enkät att fylla i och därför förekom inget bortfall vid kompletteringen. Sammanlagt blev 29 enkäter inlämnade. Insamling av enkäterna har skett på tre olika sätt. Några enkäter har vi fått hem via posten, vissa har hämtats ut hos rektor och

några har lämnats in via e-post. Det bästa hade varit om alla enkäter samlats in likadant eftersom det hade skapat högre tillförlitlighet. Till exempel skulle vi kunnat hämta ut alla enkäter hos rektorn för att uppnå högre tillförlitlighet. Detta gick dock inte att efterfölja eftersom tiden inte räckte till när kompletteringen genomfördes. Varje skola fick lämna in enkäterna på det sätt som de föredrog och på så sätt sparades tid.

Reliabilitet och Validitet

Det är viktigt att forskarens undersökning är väl genomförd och analyseras korrekt. Annars saknar studien trovärdighet och kan inte användas i forskningssyfte. När urval och mätningar är passande för undersökningen förstärks reliabiliteten. Reliabilitet innebär att studien är tillförlitlig (Thurén, 2007). Eftersom vi valt att enbart kontakta behöriga lärare i svenska blir vår studie tillförlitlig. Om lärare i andra ämnen medverkat hade inte svaren varit användbara eftersom de ej har en akademisk utbildning i svenska. Pedagoger i svenska är insatta i stavning på ett helt annat sätt än andra ämneslärare. Ett andra urval är de skolor som medverkat i studien som ligger både i staden och på landsbygden. Valet av skolor gjordes medvetet för att stärka tillförlitligheten. Reliabiliteten hade kunnat stärkas ytterligare om urvalet bestått av skolor i flera kommuner. Detta var inte möjligt för oss att genomföra med tanke på tidsaspekten.

Enkätundersökningar bidrar till att man som forskare inte kan påverka de yttre faktorerna. Mätningen ska helst vara lika för alla respondenter när undersökningen genomförs (Trost, 2007). Exempelvis är tidpunkten och miljön inte densamma för våra respondenter. De arbetar på olika skolor och fyller i enkäterna vid olika tillfällen. Detta gör att reliabiliteten försvagas.

Validiteten kan påverkas både negativt och positivt via urvalet. Validitet innebär att metoden undersöker det den är avsedd att undersöka (Thurén, 2007). Vid låg validitet hade urvalet i undersökningen endast bestått av F-6-skolor eller 7-9-skolor. Studien skulle belysa skillnaden i stavningsundervisningen och -problematiken i årskurs F-6 och 7-9. Om vi inte valt att genomföra studien i årskurs F-9 hade inte vårt syfte uppnåtts. Förutom valet av skolor var vi noga med att formulera enkätfrågorna väl. För att undvika låg validitet ska frågorna vara tydligt formulerade och enkla att förstå (Trost, 2007). Det underlättar för respondenterna om frågorna är enkelt utformade och risken för missuppfattningar minskar. Att inga missuppfattningar uppstår går dock inte att försäkra sig om till hundra procent. Vi hade inte möjlighet att medverka vid ifyllningen av enkäterna. Det påverkade validiteten negativt eftersom respondenterna inte hade möjlighet att fråga om eventuella oklarheter. Vi visste inte heller under vilka förhållanden respondenterna fyllde i enkäterna. Svaren kan bli ofullkomliga och felaktiva om respondenterna exempelvis fyller i enkäten under stress. Detta försvagar validiteten. Genom en provenkät hade validiteten förstärkts. På så sätt hade vi kunnat se om frågorna var passande för syftet.

Etiska ställningstaganden

Vi har valt att följa forskningsrådets etiska förhållningsregler. De etiska principerna ger forskaren riktlinjer för hur deltagare i undersökningen ska skyddas på bästa sätt. Riktlinjerna består av fyra huvudkrav: informationskravet, samtyckeskravet, konfidentialitetskravet och nyttjandekravet (Vetenskapsrådet, 2002). Informationskravet innebär att man vid utlämning av enkäterna informerar respondenterna om syftet med undersökningen, frivillig medverkan och möjligheten till att avbryta undersökningen. Samtyckeskravet handlar om att deltagarna

själva får bestämma om sin medverkan. Det innebär också att de under forskningsprocessens gång kan välja att uteslutas från undersökningen.

Enligt Kvale (1997) innebär konfidentialitet att undersökningspersonerna som förekommer i studien inte kan identifieras av utomstående. Konfidentialitetskravet innebär därmed att forskaren har tystnadsplikt när det gäller information om respondenterna. Respondenterna är konfidentiellt skyddade i vår studie. De är ej anonyma eftersom vi vet vilka skolor de arbetar på. Några respondenter har skickat in enkäten via e-post och vissa har vi träffat personligen. Vi har då fått vetskap om deras e-postadresser eller utseende. Enligt nyttjandekravet får datainsamling enbart användas av forskare och i forskningssyfte som följer de etiska principerna. Vår datainsamling kommer enbart att användas i forskningssyfte.

Sammanfattningsvis är det av stor vikt att respondenterna får vetskap om de fyra huvudkraven som forskningsetiska rådet informerar om. De kan då ange faktiska förhållanden i sina svar utan att känna obehag och osäkerhet. Det medför även ett minskat bortfall. Genom missivbrevet har våra respondenter fått vetskap om de fyra huvudkraven.

Analys

Vi har analyserat enkäterna i flera steg. Enkätsvaren organiserades först utifrån vilken skola pedagogerna arbetar på. För att få en helhetssyn och kategorisering skrevs de olika svaren ner i ett kollegieblock. Enligt Backman (1998) är organisationens syfte att ge överskådlighet och systematik. Jämförelsen mellan stadierna förenklades och materialet blev mer överskådligt. Detta underlättade bearbetningen, som vi gjorde efter uppdelning av enkäterna. När sammanställningen av de olika stadierna var klar kunde vi börja jämföra svaren. Eftersom studien är jämförande måste rådata behandlas i två omgångar. Enkäterna för årskurs fyra till sex behandlades först skilt från enkäterna för årskurs sju till nio. Vi behandlade sedan alla enkäter tillsammans för att få ett övergripande resultat.

Enligt Trost (2007) ska en bortfallsanalys göras innan slutsatser av materialet kan dras. Annars kan inte datan tolkas och slutsatserna blir felaktiga. Inläsning av data efterföljdes därför av en bortfallsanalys. Vi tolkade svaren och slutsatser kunde dras med hjälp av våra teorier. Vi har jämfört de olika stadierna och har sett till det sammanlagda resultatet. Vid jämförelse av stavningsfel drog vi slutligen paralleller till våra olika teorier.

Resultat

Vi har valt att analysera vårt resultat i tre delar eftersom vår studie är av jämförande karaktär. Först analyserar vi de olika stadierna var för sig, för att sedan göra en jämförande analys. Som huvudrubriker i resultatdelen har vi valt att ha de olika årskurserna och detta är för att få en tydlig och klar analys. Under huvudrubrikerna har vi de tre underrubrikerna: *Ordkunskap*, *Inläring* och *Undervisning*. Vi har valt den rubriksättningen även under analysdelen för att få en kontinuitet i uppsatsen. I resultatet har vi valt att konkretisera vårt resultat med hjälp av diagram. Diagrammen är numrerade för att underlätta för läsaren. Ja och nej som står på höger sida av varje diagram representerar de svarsalternativ som våra respondenter haft. Den mörkgrå stapeln visar hur många som svarat ja på respektive kategori och den ljusgrå stapeln visar hur många som svarat nej. Det gäller för alla kommande diagram. För att förtydliga vårt resultat ytterligare har vi valt att skriva ut siffrorna istället för att skriva dem med bokstäver. Detta enligt *Svenska språkrådets* föreskrifter.

Årskurs 4–6

Vi kommer under denna rubrik att presentera vårt analyserade resultat gällande årskurs fyra till sex. Våra respondenter undervisar främst i svenska, SO, NO och matematik. Lärarna som undervisar i årskurs fyra till sex har tagit examen mellan 1970 och 2009. Större delen av lärarna har dock tagit examen mellan 1980 och 1999. Endast 4 av 19 respondenter är män.

Ordkunskap

Ordkunskap innebär bland annat kunskap i ords betydelse och uppbyggnad. Elever tillägnar sig kunskapen genom läsning. Intresse för läsning och dålig stavning har enligt våra respondenter inbördes relation till varandra. Flertalet pedagoger är överens om att elever som inte läser mycket litteratur stavar sämre. Läsningen anses ha positiv inverkan på barns stavning. Valet av litteratur har betydelse och bör ligga på en svårighetsgrad som motsvarar elevens kunskaper. Samtidigt ska eleven få tillfälle att lära sig nya ord. Läsningens goda effekter vid stavning beror på att elever ser fler ordbilder. En pedagog anser att stavningsproblem kan grunda sig i att elever har svårt att se ordbilder. Elever blir via ljud och bild exponerade för olika berättelser i större utsträckning än förr. Blir behovet av berättelser redan tillfredsställt genom ljud och bild, är suget efter att läsa inte lika stort. En följd av de audionoma och visuella berättelserna är att elever inte ser lika många ordbilder. Ögat måste först få registrera orden innan elever kan lära sig stava menar en av våra respondenter. Om en elev tillägnar sig ord via hörseln, förbättras inte elevens stavning. Fokusering på läsning i årskurs ett till tre, hävdar en pedagog, kan vara orsaken till stavningsproblem. Vi har sett att pedagogerna har meningsskiljaktigheter om läsningens inverkan på stavning. Några respondenter anser att läsning hjälper elever vid stavning, medan andra anser precis tvärt om. De hävdar att stavningen blir lidande på grund av för mycket fokus på läsning. En lärare har uttryckt sig följande om stavning och läsning:

Oftast handlar det om att eleverna inte läser skönlitterära böcker. Jag anser att läser man mycket får man mycket "gratis" vad gäller stavning.

Elevers dialekter kan också ha betydelse vid stavningssvårigheter hävdar flera pedagoger. Barn uttalar inte orden som de stavas och det medför att de stavar orden som de uttalas. Problemen finns troligtvis i hela landet, men det yttrar sig på olika sätt. En bidragande orsak till elevers problem kan vara SMS- och chattspråk, påpekar en pedagog. De förhållandevis nya språken har många förkortningar och är till stor del baserat på talspråket. Elever kan ha svårt för att veta när de får använda SMS- och chattspråk. Under språkutvecklingen lär de sig skillnad på vilka sorters språk som används vid vilket tillfälle. Datorn ses som ett hjälpmedel. När elever skriver på datorn får de hjälp av datorns stavningsprogram och kan därmed fokusera på innehållet. En lärare hävdar att datorn kan vara en bra och snabb rättningsmetod. Ordbehandlingsprogrammet rättar en text betydligt snabbare än en människa.

Resultatet har visat att pedagogerna sett en förändring av stavningsundervisningen. Förändringarna som skett under våra respondents tid som lärare har varierat. Pedagogerna ser en generell försämring, men samtidigt ser en pedagog förbättringar i elevers ordförråd. Hon medger att eleverna inte stavar helt korrekt, samtidigt som de väljer att använda ord de inte är helt säkra på. Förr skrev de mindre och stelar men stavade bättre. Nu stavar elever sämre men har ett nyanserat språk. Den bidragande orsaken kan vara att de vid läs- och ordkunskapsundervisning blivit bekanta med svårare ord.

Stavning är inte endast en del i svenskämnet utan finns integrerad i andra sammanhang. Flertalet pedagoger anser att det är vid litteraturläsning som stavning blir integrerad och att det sker i nästan alla ämnen. Vad som räknas som litteratur eller inte kan ha betydelse i sammanhanget. De kan exempelvis läsa recept, om ett land, om skeenden i vår historia och om djur. Sådana tillfällen är också viktiga eftersom elever då blir exponerade för olika sorters text. Vi har i vår studie kommit fram till att det finns tre stora möjliga orsaker till stavningsproblem: dialekter, läsning och chattspråk.

Inläring

Inläring av stavningsregler kan vara svårt för många elever. Vi kommer visa på vad våra respondenter anser är viktigt att tänka på när man undervisar om rättstavning. Respondenterna anser att elever har svårt för att komma ihåg stavningsregler och att undantagen skapar problem. Stavningsreglerna är uppbyggda med hjälp av ljud. Stavning av ljud är inte självklar skriver en pedagog och det beror på att många ljud kan skrivas på flera sätt. Det finns många exempel i vårt språk som visar på det.

Två pedagoger ser ett samband mellan ordbilder och stavningsfel. Har elever svårt att se ordbilder eller har dåligt bildminne, blir det svårt att stava. En parallell kan dras till föregående avsnitt om läsningens betydelse vid stavning. Desto oftare en elev ser och skriver ett ord, desto säkrare blir han på stavningen. Därför är det viktigt att elever blir exponerade för ord. Exponeringen sker oftast via litteraturläsning. En pedagog anser att:

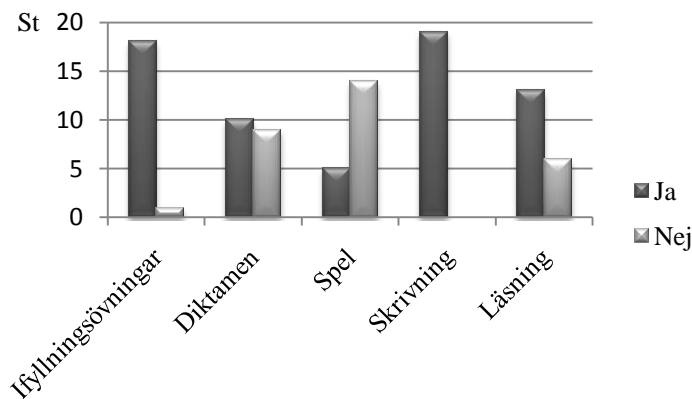
När man inte har "bildminne" och "vet" hur ordet ser ut, är det väldigt mycket av regler och undantag att hålla i huvudet.

Två pedagoger tycker att det under senare år har fokuserats på handling och flyt i berättelsen. Stavning har varit underordnad. Det anses viktigare att berättelsen har en bra handling än att den är trist, tråkig och rättstavad. Skrivprocessen och skrivglädjen hos eleverna är prioriterad. Pedagoger förmedlar om stavning eller berättelsens handling har betydelse och det påverkar vad elever fokuserar på. Elever kan välja mellan att fokusera på korrekt meningsbyggnad eller stavning, men oftast finns det inte tid för båda. Sammanfattningsvis kan vi se att elever har problem med stavningsregler och undantag hos reglerna. Därför är läsning en viktig del i inläringen av stavning och de får se många ord samt skapa ordbilder.

Undervisning

Under den här rubriken visar vi hur pedagogerna arbetar med stavning och vad de anser om rätttningsprocessen. Diagram ett visar hur pedagogerna i undersökningen arbetar med stavning. Kategorierna står för de arbetssätt pedagogerna arbetar med i stavningssammanhang. Arbetar de med stavning på flera sätt har de haft möjlighet att svara på mer än ett svarsalternativ. I diagram ett kan vi se att elever i årskurs fyra till sex främst arbetar med stavning genom ifyllningsövningar, läsning och skrivning. Det vanligaste sättet att arbeta med stavning är när elever skriver texter. Alla pedagoger i årskurs fyra till sex arbetar då med rättstavning. Ifyllningsövningar är också vanligt förekommande. 18 av 19 pedagoger har svarat att de arbetar med ifyllningsövningar. Övningarna ger elever den färdighetsträning de behöver för att automatisera sina kunskaper. 6 av 19 pedagoger använder sig av lekar och spel där elever praktiserar stavning.

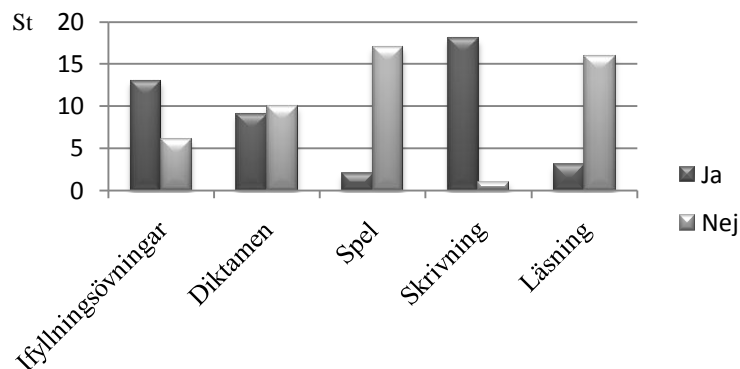
Diagram 1 – Arbetsmetod

Antalet svarade respondenter i diagram 1 och 2 är 19 stycken. De mörkgrå staplarna visar hur många lärare som arbetar med respektive arbets- och rättningsmetod. De ljusgrå staplarna visar hur många lärare som inte arbetar med de olika arbets- och rättningsmetoderna. Siffrorna till vänster visar hur många respondenter som medverkat. 'Ja' och 'nej' är de två svarsalternativen pedagogerna haft. Pedagogerna har svarat på varje svarsalternativ.

Diagram 2 visar att rättning främst sker i samband med skrivningsundervisning och ifyllningsövningar. Staplarna visar hur många respondenter som rättar, respektive inte rättar vid de olika övningarna. Svarskategorierna har varit samma som i diagram 1. Det beror på att vi har valt att jämföra arbetsmetod och rättning. Flertalet pedagoger säger att de arbetar med stavning vid läsning, men diagram två visar att pedagogerna inte rättar stavning vid läsning. Det är endast 4 pedagoger som rättar stavning vid läsning. När elever läser kan det bli diskussioner om hur olika ord stavas, uttalas och vilken stavningsregel ordet använder sig av. Eventuellt skriver eleverna upp de ord som anses vara svåra. Orden kan sedan tas upp i en klassdiskussion. Den stora skillnaden mellan arbetsmetod och rättning är vid läsning. Jämför vi de övriga svarsalternativen på diagram 2 med diagram 1 kan vi inte se några väsentliga skillnader.

Diagram 2 – Rättning

Rättstavningstentamen är mindre förekommande i de skolor vi undersökt. Vi kan i diagram 2 se att 9 av 19 pedagoger använder sig av diktamen. En pedagog berättar hur hon upplever att stavningsundervisningen förändrats.

"Förr" hade man diktamen och stavningsövningar och guldstjärnor...de som hade problem gjorde fel trots övning...och miste dessutom lusten för att skriva!

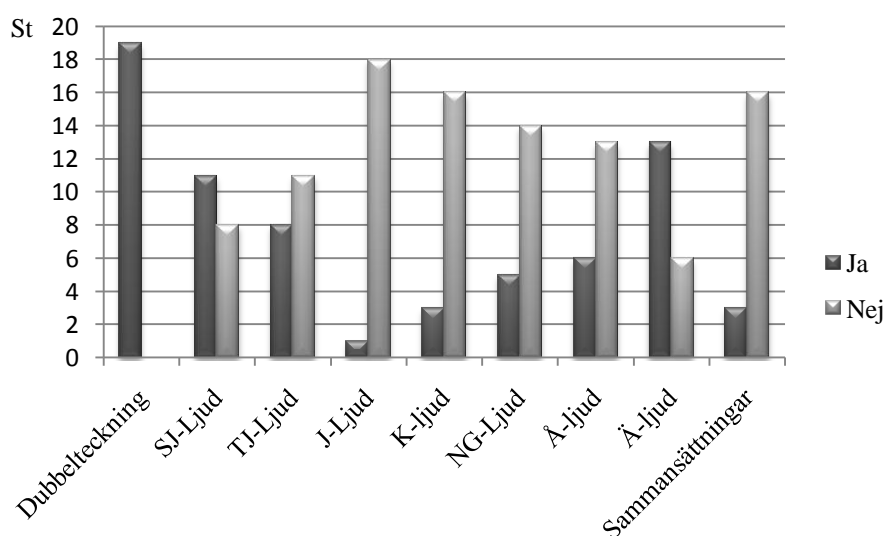
Läraren gör en koppling mellan dåligt resultat i stavning och i lusten att skriva. Skrivlusten ökar om lärare rättar lagom mycket. Flertalet pedagoger uttrycker ungefär samma sak. De rättar inte allt och alltid. Fokus ligger istället på vissa typer av texter. Det är viktigt att rätta texter som ska visas upp, till exempel discoskyltar och manus till en pjäs. Rättning har visat sig vara mycket individuell vad gäller elevtexter. Lärare är rädda för att förstöra elevers lust till att skriva. Samtidigt menar en pedagog att man måste våga rätta, för annars blir det aldrig korrekt. Rättning måste ske på ett eller annat sätt för att eleverna ska få bra respons. Utan respons får de inte möjlighet till att utveckla sitt språk. Elever får ett flyt i sitt skrivande om stavningen blir bättre. För att förbättra flytet i skrivande används datorn och en del pedagoger förespråkar den som ett hjälpmedel.

Enligt pedagogerna anser elever att stavningsundervisningen är tillfredsställande. Tillfredsställande betyder att eleverna tycker att den varken är bra eller dålig. Det är endast 6 pedagoger som anser att eleverna tycker att stavningsundervisningen är bra. Elever måste genom undervisningen få förståelse för hur viktig rättstavning är. Vår studie har utifrån pedagogers syn visat att elever inte förstår vikten av att stava rätt. Elevers inställning till stavning kan förbättras om pedagogen väljer relevanta övningar. Övningarna ska innehålla det som eleven behöver öva på, vara på en lämplig nivå och vara verklighetsförankrade. Eleverna bör få en viss återkoppling på sina övningar. En pedagog anser att brist på respons kan bidra till stavningsproblem. Pedagogen menar vidare att elever inte förbättrar sig om de inte får någon respons. Brist på respons kan vara den bidragande orsaken till att elever inte förstår vikten av stavning.

Stavning finns med som en del i övriga ämnen som samhällsorienterade ämnen (SO), naturorienterade ämnen (NO) och matematik. Övergripande delen av våra respondenter anser att stavning finns med i alla ämnen där elever producerar texter. I både SO och NO skapar elever faktatexter. Dessa texter gynnar elevers stavning. Stavning behöver inte ses som en kunskap som elever tränar på i särskilda ämnen. De kan praktisera kunskapen vid läsning, datasökning och med saker som visas upp för exempelvis föräldrar.

Diagram 3 visar vilka som är de mest förekommande stavningsfelen, ur pedagogers synvinkel. Kategorierna betecknar de språkljud som pedagogerna kunde välja mellan. Staplarna visar hur många pedagoger som anser, eller inte anser, om språkljudet är ett problem bland eleverna. Lärarna fick svara på vilka stavningsfel de ansåg vara mest förekommande. Vi har valt att skriva om de mest förekommande stavfelen och de minst förekommande. Övriga stavfel kan man se i diagram tre. Lärarna är överens om att dubbelteckningsfel oftast uppträder hos elever i årskurs fyra till sex. Samtliga lärare anser att dubbelteckning är ett av de mest förekommande stavfelen. En pedagog anser att dubbelteckningsfel har ökat under hennes år som lärare. Sj-ljud, tj-ljud och ä-ljud är de mest förekommande stavfelen efter dubbelteckning. Ljuden motsvarar flera typer av stavningar. Till exempel visar teorierna på att tj-ljudet har fyra olika stavningar. J-ljud, k-ljud och sammansättningar är mindre vanliga stavfel hos elever. Diagram tre visar att endast 3 pedagoger anser att stavfel på k-ljudet är vanligt förekommande. K-ljud är inte ett ljud med ljudstridig stavning. Det kan lätt bli fel då elever skriver <ck> istället för <k> eller vise versa. Studien visar att elever har mest problem med stavningsfel som beror på ljudstridig stavning. De har även problem med regler som har många undantag. Problem med undantagen har naturliga konsekvenser. Våra teorier visar på att många av stavningsreglerna i det svenska språket har undantag.

Diagram 3 – Stavfel

3 pedagoger anser att stavning inte är högprioriterad i det nationella provet i svenska för årskurs fem. Provet prioriterar andra delar i svenskämnet och det kan ha ett samband med lågprioriterad stavningsundervisning. Eftersom kraven på stavning i nationella provet är låga är det naturligt att pedagoger arbetar med andra mål.

Elever får för lite tid till att träna stavning i skolan. Att lära sig stava är en kunskap som tar tid att tillägna sig och det kräver mycket träning. Även här visar vårt resultat på vissa meningsskiljaktigheter. En pedagog säger att ökad stavningsträning behövs hos några elever, medan en annan anser att stavning mognar fram. Arbetar elever mycket med läsning och skrivning tror pedagogen att stavningen utvecklas med tiden. En pedagog hävdar att man kan träna och träna, men oftast glömmer elever lika fort igen. Stavningsundervisning ska ske när de är mogna och motiverade. Innan dess har de svårt att ta till sig kunskapen. Det kan vara svårt att planera undervisning utifrån elevers motivation, men resultatet blir samtidigt bättre om man arbetar med motiverade elever. En pedagog anser att ”man ska ha lite is i magen” gällande stavning, eftersom det tar tid att tillägna sig kunskap. De flesta elever stavar bra när de lämnar årskurs sex. *Veckans ord* är det många pedagoger som använt sig av. Elever får varje vecka ett antal ord som de ska öva på under veckan. Sedan får eleverna ett läxförhör där de ska kunna stava sina ord. En lärare anser att *Veckans ord* tar mycket undervisningstid. I förhållande till hur mycket tid man arbetar med skrivning och med *Veckans ord* ger skrivning bättre resultat.

Stavningsproblem kan bero på bristfälliga arbetsmetoder men även på tidsbrist. Elever behöver få tid till att lära sig stava. Därför undersökte vi hur många timmar det läggs på stavning i undervisningen. Dock fick vi inte några konkreta svar från alla respondenter. Några respondenter har angett hur mycket undervisningstid de använder eller hur många stavningsregler de lär sig i månaden. Merparten av lärarna ser inte rättstavning som ett enskilt moment. Den är integrerad i övriga delar i ämnet svenska. Vissa påstår också att tiden som läggs ner på stavning är individuell. Tiden skiftar från elev till elev. 2 pedagoger har uppskattat hur mycket de arbetar konkret med stavning. Elever arbetar med 1–2 stavningsregler per månad. Hur mycket tid som läggs på varje stavningsregel är dock individuell. En lärare uppger att de arbetar ungefär fyrtio minuter med stavning varannan vecka.

Vi har bitt pedagogerna att bedöma hur många procent av deras elever som uppnår målen i stavning. 12 av 19 pedagoger bedömer att mellan 80–100 procent av deras elever uppnår målen. En pedagog kunde inte bedöma elevernas kunskaper. Hon ansåg att hon arbetat för kort tid för att kunna göra en bedömning. Gör elever sitt bästa når de oftast målen, hävdar en informant. Vårt resultat har visat att måluppfyllelsen är allt från 50 till 100 procent. Över 50 procent av pedagogerna anser att flertalet elever uppfyller målen.

Årskurs 7–9

Vi kommer under denna rubrik att presentera vårt analyserade resultat gällande årskurs sju till nio. Våra respondenter består av sju kvinnor respektive två män. Lärarna undervisar främst i svenska, B-språk, engelska och SO-ämnena. De som fyllt i enkäten har tagit examen mellan 1960 och fram tills nu. En lärare tog examen mellan 1960 och 1969. Fyra pedagoger tog examen mellan 1990 och 1999. Det var tre lärare som tog examen år 2000 och framåt.

Ordkunskap

Som vi kunnat se i teorin *Ordkunskapens betydelse för stavning* har bokstäver och ord stor betydelse för inläring av stavning. Stavning integreras när elever arbetar med ordkunskap, menar en lärare. Det finns en språklig koppling mellan läsning och skrift. 5 av 10 lärare anser att läsning och stavningsproblem hör samman. Därför har elever som är ovilliga läsare och läser för lite ofta svårt för att stava. Barn som inte lyckats skapa läsglädje har inte kunnat tillägna sig de rätta verktygen. Läsning har goda effekter på stavning, hävdar två lärare. En av lärarna menar att elever automatiserar stavning genom läsning.

Det har diskuterats om hur datorn påverkar skriftspråket. Datorn har ett flertal ordbehandlingsprogram som används då elever renskriver sina texter. Ordbehandlingsprogrammen använder sig av en stavnings- och grammatikkontroll som rättar elevens stavning. Stavnings- och grammatikkontrollen kan vara till hjälp vid stavning, men den kan också stjälpa. Hos lärarna i studien kan vi se delade åsikter. Nedan har vi citerat en lärare som är positiv till datorns stavningskontroll.

Eftersom alla inlämningar renskrivs på dator idag så blir stavningen underordnad. Och – många lär sig nog stava den vägen.

Att skriva på datorn kan vara bra för elever. Barn med bristande finmotorik kan ha stor nytta av datorn. Renskrivning i ett ordbehandlingsprogram kan också innebära problem eftersom det finns brister i stavnings- och grammatikkontrollen. Påföljden blir att vissa ord blir felstavade. Elever med bristande språkförmåga kan lita mer på ordbehandlingsprogrammet än på sitt eget kunnande. Datorn kan också försämra elevens stavning menar andra respondenter i vår studie. Datorn känner inte till alla sammansatta ord vilket försvårar stavning för elever, menar en lärare. En bidragande orsak till felaktigheter i stavning är datorns påverkan genom exempelvis chattspråk. Elever påverkas av förkortningar de lär sig genom bland annat sms- och chattspråk. Tre respondenter tycker att en förändring, under deras tid som lärare, syns genom otillåtna förkortningar i skriftspråket.

*Det förkortade språket som används i SMS, Mail Ex: Ja-Jag
Va-var etc.*

Mer problem orsakade av språket som används i SMS, Mail etc.

[...]märker förkortningar ngt, iaf m.m. barnens språk på ex. Chatten

Genom mobil- och dataanvändning har otillåtna förkortningar i skriftspråket ökat. Förkortningarna ställer till problem då de inte följer skriftspråkets normer. Svenskan innehåller även vedertagna förkortningar som ´mm´, ´ca´, ´jfr´ och ´kr´. Förkortningar ska bara användas i en text där utrymmet är begränsat.

Enligt två lärare syns dialekter, alltså elevers talspråk, i skriften. Elever får från början få lära sig ljudenlig stavning. Sedan har de svårt att lära sig att vissa ord inte stavas som de låter. Elever förväxlar till exempel orden ´enda´ och ´ända´. Tidig inlärning av regler är inte att föredra eftersom skrivlusten kan minska.

Inlärning

En uppfattning är att elever inte lär sig stava genom regler utan inläringen sker istället automatiskt vid litteraturläsning. En lärare anser att elever har svårt för att se ordbilder och det beror oftast på för lite läsning. Läsning och stavning har betydelse för varandra. Barn med lässvårigheter eller är ovilliga läsare kan ha problem med stavning. Språklig mognad kan också betydelse för stavningsutveckling hos elever. En lärare menar att stavningsproblem har med språklig mognad att göra. Den språkliga mognaden kan utvecklas genom träning. En elev kan behöva mer övning om han inte är på samma nivå som övriga elever. För att eleven ska följa rätt tempo i undervisningen behövs extra träning. Som våra teorier säger utvecklas den skriftliga förmågan genom psykologiska processer. Om elever inte får den hjälp de behöver utvecklas inte deras skriftliga förmåga.

Undervisning

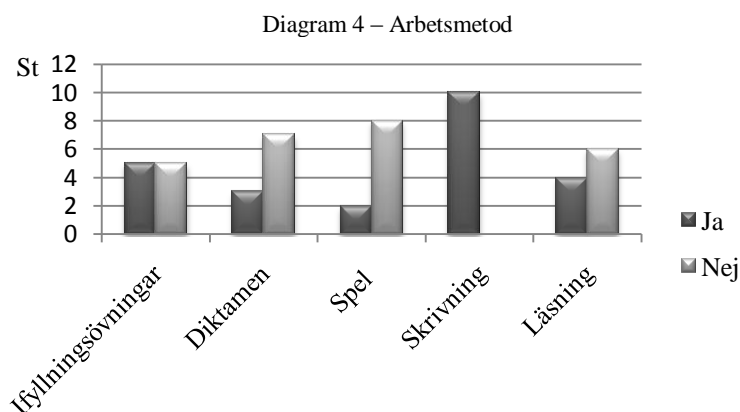
Stavning ses inte som ett enskilt moment i årskurs 7–9. 4 respondenter uppger att de arbetar kontinuerligt med stavning under läsåret. En lärare anser att:

[...]se inte "rättstavning" ngt man gör ett visst antal timmar på ett läsår. Det är inget man kan beta av och sedan kunna. Utan en process som hela tiden pågår → även som vuxen!

Stavning ska inte särskiljas som ett moment i undervisningen, utan måste ske löpande. Klassundervisning i stavning sker sällan, menar en lärare. En lärare skriver att han tar tag i problemen när de dyker upp och det tyder på att stavningen sker kontinuerligt. En lärare svarar att undervisning i stavning främst sker i årskurs sju och max tio lektioner per läsår. Hur mycket stavning som ingår i undervisningen är individuellt.

Flertalet lärare menar att problem hos elever har ökat under deras tid i verksamheten. Problemen följer med eleverna upp i de senare årskurserna. Stavningsproblem är inte endast ett problem i de yngre åldrarna. Nödvändigtvis behöver inte elever med svårare problem ökat. Snarare synliggörs problemen på ett annat sätt än tidigare.

Diagram 4 visar hur pedagogerna arbetar med stavning i årskurs sju till nio. Alla lärare i studien har fått svara på samma frågor och därför är kommande diagram utformade på samma sätt som föregående diagram. När elever producerar texter är undervisning i stavning vanligt förekommande. Alla lärare anser att elever arbetar med stavning vid skrivning. Genom skrivning lär sig elever enklast att stava. Vanliga arbetssätt är ifyllningsövningar och läsning. Diagram 4 visar att 5 av 10 lärare svarade att elever arbetar med stavning vid ifyllningsövningar. När elever arbetar med ifyllningsövningar reflekterar de automatiskt över ord. 4 lärare anser att läsning- och stavningsundervisning går hand i hand. Genom läsning lär sig elever att se hur ord är uppbyggda. De får på så vis lärdom i skriftspråket. Få lärare arbetar med diktamen och/eller spel i stavningsundervisningen. Diktamen var vanligt förr i tiden, men anses inte längre vara populär enligt vårt material.

Antalet svarade informanter i diagram 4 är 10 stycken. De mörkgrå staplarna visar hur många lärare som arbetar med respektive arbetsmetod. De ljusgrå staplarna visar hur många lärare som inte arbetar med de olika arbetsmetoderna. Siffrorna till vänster visar hur många informanter som medverkat. 'Ja' och 'nej' är de två svarsalternativen pedagogerna haft. Pedagogerna har svarat på varje svarsalternativ.

I diagram 5 kan man se hur många lärare som rättar eller inte rättar vid de olika övningarna. Kategorin skrivning visar att 10 pedagoger rättar stavning vid olika skrivuppgifter. Det beror troligtvis på att stavning är enkelt att rätta vid skrivuppgifter. Övriga svarsalternativ domineras av nej-svar. Under lektionstid kan elever spela spel för att öva stavning. Spel rättas endast av en lärare. Diagram 5 visar att det är få lärare som rättar stavning vid ifyllningsövningar och diktamen. Rättning av diktamen och ifyllningsövningar sker snabbt och enkelt med hjälp av facit. Istället för att läraren ska rätta kan det vara en av elevers uppgifter. Elever med svårigheter får enligt en pedagog med sig uppgifter hem, men det är inte säkert att eleven får bättre kunskaper. Uppgifterna måste beröra de problem eleven har. Det är inte enbart uppgifterna som spelar roll, utan hemmet måste bidra med hjälp av stöd.

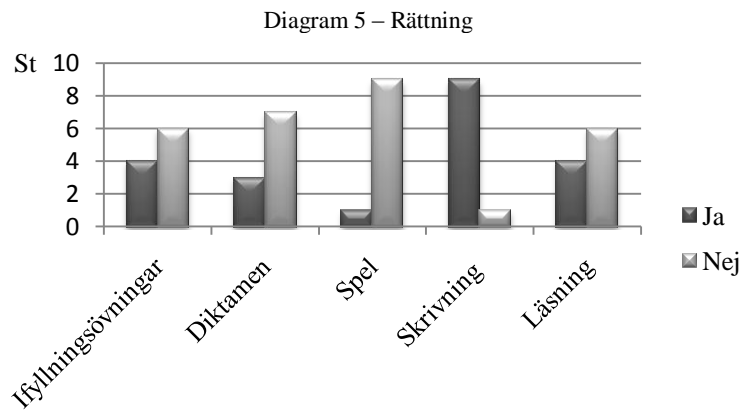
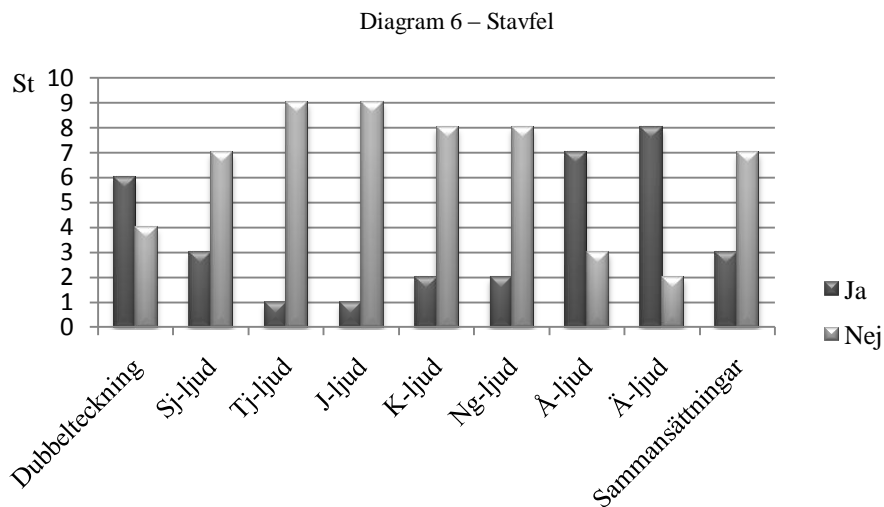

Diagram 6 visar vilka stavningsfel som utmärker sig hos elever i årskurs sju till nio. Pedagogerna har svarat på varje kategori. Om de svarat nej betyder det att pedagogen inte ser några problem med det språkljudet. Har pedagogen svarat ja anser pedagogen att elever har problem att stava språkljudet. Dubbelteckning, å-ljud och ä-ljud är de stavfel som utmärker sig mest hos elever, enligt våra respondenter. Utifrån svaren kan vi se en koppling till ljudstridiga ord. Dubbeltecknade ord som 'aldrig' och 'hade' stavas ljudstridigt. Ord som innehåller å-ljud och ä-ljud kan också stavas ljudstridigt. 'Verk' och 'boll' är exempel på sådana ord. Diagram 6 visar att få elever har problem med sammansättningar och sj-ljud. Enligt två respondenter har särskrivning blivit vanligare. Särskrivning var inte ett av våra svarsalternativ och finns inte med i diagram sex. Vi har valt att ta med deras åsikter eftersom två respondenter anser att särskrivning är ett vanligt stavningsfel.

Stavning är integrerad i andra ämnen än svenska. 4 av 10 respondenter anser att stavning finns med i alla skrivsammanhang. SO är ett ämne som integrerar stavning, anser 3 lärare. Stavning integreras i andra sammanhang än ämnesvis. Elever övar på att stava oavsett i vilket ämne de skriver, menar pedagogerna. Stavning integreras också vid individuella samtal kring elevers skriftliga arbeten.

Rättstavning är delvis ett problem bland eleverna, enligt 7 respondenter. Det inte är alla elever som har problem med stavning. De elever som har svårigheter behöver läsa och skriva mycket, menar en lärare. Elever får snabbt kunskaper i stavning om de får möjlighet att läsa och skriva.

3 lärare anser att rättstavning inte är något problem. Prioritering och stavningsproblem kan kopplas samman. Prioriterar lärare innehåll och meningsbyggnad blir stavningen lidande. Detta är en naturlig konsekvens av pedagogens val. Stavningsundervisningen anses inte vara ett stort moment, enligt 8 respondenter. 2 pedagoger anser att stavningsundervisningen delvis är en stor del i svenskämnet.

Vi ville undersöka vad eleverna har för åsikt gällande undervisning i stavning. Dock är det lärarnas uppfattning om elevernas åsikter som framkommer i svaren. Elevernas åsikter om undervisningen varierar. Elever tycker att stavning varken är bra eller dåligt, enligt 8 pedagoger. En lärare menar att vissa elever anser att stavningsundervisningen är bra. Det beror på varje individs behov och det är viktigt att möta varje elev. Som pedagog ska man se till varje individ och utgå från hans förutsättningar.

I materialet har vi kunnat se många olika orsaker till stavningsproblemen i skolan. Elever med hörselnedsättning ses som en bidragande orsak. De eleverna kan inte höra skillnad på betoning i orden och får svårt för att koppla samman regel med ord. Elever som ofta får byta lärare under sin skoltid kan få problem med bland annat stavning. Undervisningen får ingen röd tråd och vissa moment kan missas. Alla moment måste hinnas med och därför måste skolans undervisning hålla ett visst tempo. Barnen ska alltså tillägna sig kunskaper i samma tempo som undervisningen. Det påverkar stavningsinläringen negativt eftersom inläringstakten är olika. Det är inte alltid som eleverna får problem på grund av lärarens undervisning utan problemet kan även ligga hos eleven. Enligt en informant har en procent av eleverna någon form av språkstörning som påverkar stavningen. Trots orsakerna till problemen anser våra respondenter att 90–100 procent av eleverna når målen gällande stavning. Det framkommer också i studien att alla elever når målen i årskurs nio.

Jämförande analys

Vi har valt att jämföra årskurs 4–6 med årskurs 7–9. Vi valde en jämförande analys för att se hur lärarnas arbetssätt liknar varandra men även om arbetssätten skiljer sig åt. För att underlätta för läsaren att se jämförelsen används samma rubriker som i tidigare resultat.

Ordkunskap

Läsning och skrivning är två system som enligt vår teori *Ordkunskapens betydelse för stavning* hör samman. Båda systemen innefattar överförelser mellan tecken och ljud. Resultatet i de båda stadierna visar att läsning förbättrar stavning. Det har dock visat sig att de läser mer i de lägre årskurserna än i de senare. Respondenterna upplever att läsning ger positiva effekter på elevers stavning. Dock hävdar lärare i årskurs fyra till sex att stavningsundervisningen kommer i skymundan eftersom läsning prioriteras. Lärarna menar alltså att man i läsningssituationer fokuserar på till exempel uttal eller meningsbyggnad istället för stavning. Någon sådan tendens har inte framkommit i vårt resultat gällande årskurs sju till nio. Att kunna läsa är en viktig egenskap men tyvärr finns det elever som av någon anledning har svårt för att läsa. Lärare i de lägre årskurserna anser att eleverna i stor utsträckning blir exponerade för berättelser via ljud och bild. Det påverkar deras läslust och läsförmåga negativt. En lärare i årskurs sju till nio anser att stavningen automatiseras vid stavning. Vi kan alltså se att pedagogerna i studien anser att läsningen bör ha stor plats i undervisningen. Den bör ta stor plats i alla stadier på grund av dess många positiva effekter. Läsning har stor betydelse eftersom man lär sig nya ord. Orden används sedan i nya berättelser och eleverna får skriva ner dem för hand. När de läser ser de det rättstavade ordet.

Elever bör få se den rättstavade varianten i nedskrivna form eftersom deras talspråk inverkar på skriften.

Att dialekter och talspråk påverkar elevers skriftspråk är lärarna överens om. Lärarna i årskurs fyra till sex menar att dialekter påverkar stavningen negativt. De menar att orden blir felstavade eftersom eleverna stavar orden som de låter. Lärare i årskurs sju till nio ser efterverkningar av ljudenlig stavning. De hävdar att eleverna har svårt att lära om till ljudstridig stavning. Lärarna är alltså överens om dialekters negativa inverkan och det styrks även av våra teorier. Dialekter bör bevaras och ses som en rikedom. Det är dock viktigt att skilja på dialekter och skriven text. Pedagogerna menar att elever påverkas av det förkortade språket som skrivs i exempelvis sms och chatt. Sms- och chattspråket är hårt influerat av talspråket och använder sig av mycket förkortningar. Elever tycker det är enklare att skriva förkortningar än att skriva ut hela ordet. Pedagogerna i båda stadierna ser att chatt- och sms-språk påverkar stavningen. Lärarna i årskurs sju till nio har fler åsikter om chatt- och sms-språkets inverkan än deras kollegor i årskurs fyra till sex. Datorn används mer ju äldre barnen är och påverkas alltså mer. Genom bland annat chatt lär de sig ett skriftspråk som inte följer skriftspråkets normer.

Lärare har idag lite tid för stavningsundervisning och då finns datorn där och underlättar. Att datorn hjälper till vid stavningsinläring anser lärare i båda stadierna. Vid stavningsinläring ser pedagogerna datorn som ett praktiskt hjälpmedel men det finns även de som är negativt inställda. Med datorns hjälp går stavningsinläringen snabbare men den kan också invägga eleverna i falsk säkerhet. Ordbehandlingsprogrammen ser bara till stavningen och inte till betydelsen. Pedagogerna är alltså överens om att datorn både hjälper och stjälper elevers stavning. Datorn underlättar men den ska inte överta rättningen helt.

Inläring

Det finns ett samband mellan ordbilder och stavning anser pedagoger i båda stadierna. Inläring av stavning innebär att lära sig regler och dess undantag. Att hålla många regler och undantag i huvudet är svårt för elever, menar lärarna. Speciellt för de elever som har dåligt bildminne. Lärare i årskurs fyra till sex menar att det inte bara är att lära ut stavningsregler eftersom elever har svårt för att komma ihåg. Reglerna har även för många undantag. Eleverna ser inte heller någon mening i att kunna reglerna utantill. En lärare i årskurs sju till nio hävdar att eleverna inte lär sig stava genom regler utan de lär sig genom att läsa. Vår teori hävdar dock att elever bör lära sig skriftspråkets regler. En förståelse utifrån reglerna måste skapas och sedan användas i sitt sammanhang. Enligt vår litteratur blir det svårt för elever att lära sig regler utan förståelse. Elever känner ingen glädje i att lära sig regler utantill. För att tillägna sig kunskap måste elever känna nytta och glädje i att lära. Det kan bland annat ske när pedagogen leker fram kunskap. Elever lär sig inte enbart att stava genom att ha kunskap om regler utan elever lär sig stava automatiskt om de får möjlighet till att läsa mycket, anser en lärare i årskurs sju till nio. Läsnings betydelse för stavning har redan tagits upp i tidigare avsnitt.

Resultatet har visat att elever i årskurs fyra till sex har svårt för att stava vissa ljud. Elever lär sig skriva och stava i de lägre årskurserna för att sedan utveckla kunskaperna i de senare årskurserna. Elever i de tidigare årskurserna har troligtvis större problem att stava ljud eftersom det är där utvecklingen börjar. I de senare åren ska elever tillägna sig förkunskaper gällande stavning av ljud och ljudstridig stavning. Elever i årskurs sju till nio har enligt vårt resultat inte lika stort problem med att stava vissa ljud. Dock visar resultatet om stavfelen att

elever i årskurs sju till nio också har problem med ett antal ljud. Teorin *Ordkunskapens betydelse för stavning* visar att stavning av icke ljudenliga ord är ett problem för elever. Stavningsinläring påverkas av den språkliga mognaden, anser en lärare i de senare årskurserna. Är en elev inte tillräckligt mogen språkmässigt behöver han extra stöd och hjälp. Enligt teorin *Inläring* blir den språkliga automatiseringen försenad om eleven inte är språkligt mogen. Den psykologiska inlärningsprocessen, som sker via skriftspråksinläring, påverkas därmed negativt.

Undervisning

Lärarna i årskurs fyra till sex och årskurs sju till nio har olika arbetssätt när det gäller stavning. Alla lärare är dock överens om att undervisning i stavning sker vid berättelseskrivande. Ifyllningsövningar och diktamen är två undervisningsmetoder som används frekvent i de lägre årskurserna. Det beror troligtvis på att elever lär sig en ny kunskap i unga år. Sedan fördjupas kunskapen hos elever. Ifyllningsövningar är ett sätt för elever att få mängdträna stavning av ett visst ljud. Eftersom eleverna redan fått den mängdträningen i yngre år praktiserar äldre elever stavning genom läsning. Det är endast 1 av 19 pedagoger i årskurs fyra till sex som inte arbetar med ifyllningsövningar. I årskurs sju till nio är det 5 av 10 pedagoger som inte arbetar med ifyllningsövningar. Diktamen är en arbetsmetod där eleverna får lära sig höra skillnad på olika språkljud. Det är 3 av 10 pedagoger i årskurs sju till nio använder diktamen i undervisningen och i årskurs fyra till sex är det 10 av 19 pedagoger. Det finns ingen arbetsmetod som används mer i de äldre årskurserna utan de använder sig av samma metoder. Dock inte alltid i samma utsträckning.

Pedagoger i alla årskurser rättar stavning vid skrivuppgifter. Det är möjligt att lärarna i årskurs sju till nio korregerar mer än lärarna i årskurs fyra till sex. Lärare ställer högre krav på elever ju äldre de blir. Eleverna ska ha kunskap i fler stavningsregler och ska kunna tillämpa dessa i sitt sammanhang. I de senare årskurserna rättas inte texter i momenten lika ofta. När de skriver en text visar eleverna upp sin förmåga att sätta ord i rätt sammanhang. Vid ifyllningsövningar och diktamen lär elever sig stava specifika ord men utan kontext. Lärare i de tidiga årskurserna rättar ifyllningsövningar och diktamen. Pedagoger i årskurs fyra till sex rättar inte stavning i samband med läsning men det sker ofta hos äldre elever. I de senare årskurserna förs fler diskussioner kring stavning än i de tidigare årskurserna. Tillsammans med lärare kan elever bland annat diskutera vilken stavningsregel som används.

Vi har jämfört om elever i årskurs fyra till sex har samma stavfel som elever i årskurs sju till nio. Det har visat sig att stavfelen kan skilja sig åt. En del stavfel finns med under hela grundskolan medan andra kan tillkomma eller försvinna. Enligt respondenterna har elever i år fyra till sex problem med dubbelteckning, sj-ljudet och tj-ljudet. När eleverna blivit äldre stavar de fortfarande fel på dubbelteckning men felstavning av sj- och tj-ljudet har minstat. Istället har felstavning av å-ljud och ä-ljud ökat. Till skillnad från årskurs fyra till sex är stavfel på ä-ljudet mest förekommande i de äldre årskurserna. Det är ett vanligt stavfel i båda stadierna men utmärker sig mest i de äldre åren. Dubbelteckningsfel är inte lika vanlig i årskurs sju till nio som i årskurs fyra till sex, anser pedagogerna. 19 av 19 pedagoger i årskurs fyra till sex anser att dubbelteckning är ett av de mest förekommande stavfelen. Resultatet antyder att dubbelteckningsfelen avtar eftersom 6 av 10 pedagoger i årskurs sju till nio anser att dubbelteckningsfelet är vanligt förekommande.

Studien visar att lärarna tar hänsyn till kursplanen. Liksom kursplanen i svenska ser lärarna stavning som ett integrerat moment. I årskurs fyra till sex sker stavningsundervisningen under

alla år. En lärare i de äldre årskurserna säger att den endast sker i årskurs sju. Vi bör här göra skillnad på traditionell undervisning och rättning. Med största sannolik menar pedagogen regelrätt undervisning men rättar fortfarande elevers texter.

Elever ser stavningsundervisningen som tillfredsställande enligt pedagogerna. Större delen av medverkande respondenter är överens om detta. Att undervisningen endast är tillfredsställande är nedslående. Pedagogerna i årskurs fyra till sex har uttryckt att elever inte förstår vikten av att stava rätt. Att stavning mognar fram med tiden förespråkar lärare i de lägre årskurserna. Undervisningen i stavning bör därför ta hänsyn till elevers mognad och motivation. Dock har inga sådana indikationer visat sig i de senare årskurserna men elevers mognadsgrad kan ändå ha betydelse. Ju äldre de blir desto mer börjar de tänka på framtida yrken och utbildningar, vilket skapar motivation.

Som vi tidigare nämnt i resultatet av de två stadierna är stavning integrerat i fler ämnen än svenska. Det har visat sig att stavning förekommer i ämnet SO, oavsett årskurs. Sedan kan man se vissa skillnader mellan stadierna. I de lägre årskurserna upplever pedagoger att stavning finns med i både NO och matematik. Lärare i årskurs sju till nio upplever att stavning integreras i bland annat engelska och moderna språk. Pedagoger i de senare årskurserna undervisar i cirka två ämnen. I årskurs fyra till sex undervisar man i många fler ämnen. Lärare i årskurs fyra till sex har på grund av detta mer insyn i ämnen utöver sin egen ämneskombination. Elever praktiserar stavning i alla ämnen där de producerar texter, enligt lärarna i studien. Lärarna i årskurs fyra till sex ser alltså elevers texter i många fler ämnen i svenska. Stavningen får dock endast bedömas i ämnet svenska.

Under årskurs fyra till sex anses stavning vara ett problem. I årskurs fyra till sex är det 10 av 19 respondenter som anser att eleverna delvis har problem med stavning. Det anser också 7 av 10 respondenter i de senare årskurserna. Ingen pedagog i årskurs sju till nio såg stavning som ett tydligt problem. Studien har dock visat vilka uppenbara problem det finns bland eleverna i årskurs sju till nio. Våra respondenter anser inte att problemen är stora.

Studien visar att stavning är undanskymd i ämnet svenska. 17 av 29 pedagoger har svarat att stavningsundervisningen är en liten del av svenskämnet. Genomgångar och rättning i stavning anses vara få. 10 pedagoger hävdar dock att stavning delvis kan ses som en stor del av svenskämnet. Stavning är inget eget moment eftersom det tas upp i många olika sammanhang.

Eleverna ska uppnå vissa mål i stavning. Vi frågade pedagogerna hur många procent av eleverna som uppnår dessa mål. Vi jämförde måluppfyllelsen mellan de olika stadierna. Det visade sig att det var fler elever i de senare årskurserna som når målen. I årskurs fyra till sex anser flertalet pedagoger att 80 till 100 procent uppnår målen. 90 till 100 procent av eleverna uppnår målen i årskurs sju till nio. Högre måluppfyllelse i de senare årskurserna kan bero på ökad förståelse för stavning. De lär sig också praktisera de teoretiska kunskaperna. En pedagog anser att stavning mognar fram med tiden. Resultatet kan kopplas samman med den språkliga mognaden.

Diskussion

Diskussionen består av fyra underrubriker där vi kopplar tillbaka till resultat, forskning och teorier. Via syftet och frågeställningarna sammanfattas resultatet inför kommande diskussionsavsnitt. Resultatet har visat att det finns både skillnader och likheter i

stavningsproblem och undervisning. I jämförelsen mellan de olika stadierna har vi kunnat se skillnader i så väl undervisning som stavfel.

Baserat på vårt resultat kan vi se att läsning har en betydande roll för elevers stavningsutveckling. Lärare anser att elever som läser mycket stavar bättre än de som inte läser. Elevers talspråk påverkar deras skriftspråk. Det är svårt för elever att stava ljudstridigt. De stavar orden dialektalt. Undervisningsmässigt har resultatet visat att stavning främst lärs in via ifyllningsövningar, läsning och skrivning. Vi har kunnat se att pedagoger främst rättar stavning vid skrivning. Rättning sker även vid ifyllningsövningar och läsning. Lärarna i studien är rädda för att förstöra elevers lust att skriva. Pedagogerna utgår från varje elev och de rättar inte alla stavningsfel på en gång.

De mest frekventa stavningsfelen grundar sig i ljudstridig stavning. Elever har stora problem med att dubbelteckna. Sj-, tj-, å- och ä-ljud är också vanliga stavningsfel. Dock är problemen med sj-ljud och tj-ljud tydligast i årskurs fyra till sex. Å-ljudet uppträder inte förrän i årskurs sju till nio. Ä-ljudet har visat sig vara ett problem i alla årskurser vi undersökt. Stavningsundervisning sker löpande och är integrerat i övrig undervisning. Studien har visat att fler elever än tidigare har problem med att stava. Det har nämligen skett en förändring i skolan. Tidigare arbetade man med stavning i hög utsträckning. Nu är det i stället innehållet i texten som är i fokus. Trots detta är måluppfyllelsen hög enligt vårt resultat. Dock är den högre i årskurs sju till nio jämfört med årskurs fyra till sex. Utifrån detta kommer vi nu att diskutera vårt resultat.

Läsning och stavning

Som forskningsbakgrunden klargör är skriftens och stavningens betydelse stor i dagens samhälle. Trots detta har elever bristande kunskaper i stavning. För att kunna skriva korrekt behöver elever skapa en språklig grund. Vårt resultat har visat att stavningsinläringen gynnas genom att elever får ett ökat ordförråd. Läsning bidrar till ett ökat ordförråd och elever får en fonologisk medvetenhet. Enligt vår teori om ordkunskap finns det ett samband mellan stavning och läsning. Genom läsning ser elever ordbilder och orden sätts samtidigt in i ett sammanhang. Utifrån våra teorier och vårt resultat anser vi att detta bidrar till en ökad kunskap i stavning. Stavning handlar om att kunna se hur ord är uppbyggda och läsning är en bra metod för att öva sig i detta. Problemet är att många elever saknar motivation till att läsa. Enligt fem av tio respondenter i årskurs sju till nio hör läsning och stavningsproblem samman. För att göra undervisningen lustfylld och meningsfull kan läs- och skrivinläringen ske i interaktion med varandra (Liberg, 2007). Om pedagoger inte integrerar stavning och läsning blir förmågan i att stava lidande. När man integrerar två delar i undervisningen gäller det att låta dem samverka. Resultat visar att det läggs mycket tid på läsning och detta bidrar till minskad fokusering på stavningsinläring. Enligt skolverkets rapport läggs minst tid på skriftspråksinläring i ämnet svenska (Myndigheten för skolutveckling, 2007). Läsning är en stor del i svenskämnet. Att skriva och stava prioriteras inte i lika hög utsträckning. Detta är förödande när kunskap i skriftspråket är så viktig i dag. Hur ska människor i framtiden kunna skriva en polisrapport eller arbetsansökan när kunskapsnivån i skriftspråket försämras?

Det går att läsa i den historiska forskningsbakgrunden att man förr i tiden stavade så enkelt som möjligt. Sedan eftersträvades en enhetlig stavning. Det är bra på så sätt att alla i hela vårt land kan läsa texter skrivna av vem som helst. Nackdelen är att en enhetlig stavning försvårar inläringen. Det hade varit betydligt enklare att skriva som man talar. Som resultatet visar är det positivt att elever skriver innehållsmässiga texter i dag jämfört med förr. Med tanke på att

vissa stavfel följer med eleven i flera år behöver man dock gå tillbaka till en strängare rättning. Resultatet och teorin *Språklig uppbyggnad* visar att svenska språket innehåller många undantag. En del ljud har många olika stavningar och är svåra att lära sig. Det kan därför vara en idé att införa dialektal stavning och frångå alla de regler svenskan har. Kanske är alla våra regler i svenskämnet för avancerade. Elever kan inte lära sig skriftspråkets normer automatiskt. De behöver läsa mycket, träna på stavnings- och grammatikregler och skriva texter. Det kan vara svårt att behöva träna för att lära sig skriva. Elever känner många krav och måsten när det är många regler att lära.

Skillnaden mellan talspråket och skriftspråket är markant. Enligt vår teori *Ordkunskapens betydelse för stavning* finns det en miljö runt omkring människor när de talar med varandra. Miljön kan endast utläsas visuellt i en text. När människor talar används kroppsspråk, pauser och betoningar (Stadler, 1998). Det är inte viktigt att tala grammatiskt korrekt. I talspråket är sättet att tala och kroppsspråket viktigare. Som respondenterna hävdar blir skriften lidande när elever skriver dialektalt. Att talspråket skulle påverka skriften positivt har inte framkommit i studien. Pedagogerna har enbart lyft fram negativa aspekter. Exempelvis påverkar chatt och sms elevernas skriftspråk. Lärarna i vår studie menar att otillåtna förkortningar används i elevernas texter. Talspråk kan dock påverka skriften positivt genom ett ökat ordförråd. Via möten med människor från olika delar av landet lär vi oss nya ord. Problemet är att man vid talat språk inte behöver tänka på hur orden stavas. Även om talspråket inte kan hjälpa stavningsinläringen direkt så bidrar den ändå till ett ökat ordförråd. Det i sin tur bidrar till bättre läsning. Genom läsning lär sig elever stava eftersom de ser hur ord är uppbyggda.

Vilken inverkan har talspråk och IT-språk på skriftspråk?

Det finns idag många olika kommunikationsmöjligheter. Talspråk, skriftspråk och IT är olika exempel på kommunikation. Det finns både fördelar och nackdelar med flera sätt att kommunicera. Vår studie visar att det IT-relaterade språket genomsyrar elevers texter. Elever skriver förkortningar i till exempel sms, e-post och chatt. Enligt våra respondenter används förkortningarna även när eleverna ska följa skriftspråkets normer. När elever skriver texter ska de följa skriftspråkets normer och därför ser lärare förkortningar som en svårighet. Elever får inte skriva ´ngt´ eller ´iaf´ eftersom det inte är allmänt vedertagen stavning. Kanske är det nödvändigt med en ny stavningsreform där dessa förkortningar tillåts. Med tanke på dagens tekniska samhälle kommer dessa stavfel knappast att minska utan snarare öka.

Om datorundervisning i svenskämnet hjälper elever eller inte är en obesvarad fråga. Fler och fler skolor använder datorer i undervisningen. Samhället och skolan går mot en mer datoriserad värld. En lärare hävdar att datorns rättning hjälper elever med stavningsinläringen. I Lpo94 står det att elever ska kunna använda informationsteknik som hjälpmedel vid lärande. Lärare ska därför låta elever använda datorn under lektionerna. I slutet av det nionde skolåret ska elever enligt skriftspråkets normer kunna skriva texter på datorn (Skolverket, 2000). Därför måste alla elever få möjlighet till att använda dator. Det finns elever som tycker det är jobbigt att skriva för hand. Datoranvändande kan underlätta för dessa elever. Som vi sett i tidigare forskning måste stavning- och grammatikkontrollen fungera korrekt. Tyvärr har den många brister och många elever litar på datorns rättning. Det ställer till problem då elever som fått dåligt självförtroende på grund av språksvårigheter inte litar på sin egen förmåga. Elever har ofta mer kunskap än de tror. Datorn ska inte ta över undervisningen utan ska användas med måtta. Enligt Lundberg (2008) är det viktigt att elever får skriva för hand. En positiv aspekt med skrivning för hand är att eleverna övar upp sin handstil. Elever som skriver för hand blir också uppmärksamma på hur ordet stavas. Att

skriva för hand ska fortfarande dominera svenskämnet. Elever lär sig då att lita på sin egen förmåga.

Stavfel och rättning

Tidigare forskning visar att dubbelteckning var det vanligaste stavfelet redan i slutet av 1980-talet. Elever som inte hade nämnvärda problem med stavning kunde fortfarande ha vissa problem med dubbelteckning enligt den tidigare forskningen. Vår studie har visat att dubbelteckning är det vanligaste stavfelet bland elever i årskurs fyra till nio. En avmattning av problemet kan vi dock se i årskurs sju till nio. Svårigheterna med dubbelteckning kan bero på att regeln har många undantag. Det blir svårt för elever att automatisera denna kunskap när det inte finns en regel som gäller. Samtidigt är det inte helt enkelt att ändra på de ord som har undantag eftersom de är många och vedertagna. En annan orsak till elevers inlärningsvårigheter kan vara bristande undervisningsmetod. I teorierna *Inläring* och *Undervisningsmetoder* har vi tagit upp vikten av att använda olika metoder för att gynna elevers stavningsinläring. Spel och lekar kan vara en bra metod att lära ut stavningsregler. Elever skulle också kunna dramatisera olika ord, för att sedan ha en diskussion. Som vi tidigare nämnt är 'hade' och 'aldrig' två frekventa ord som inte följer dubbelteckningsregeln. Sådana ord är viktiga att ta upp i undervisningen trots att de inte följer regeln. För att lära sig undantagen kan läsning vara av betydelse när det gäller ett sådant kunskapsfel som dubbelteckning. Som teorierna säger får elever se ord i ett sammanhang vid läsning och det är ett led i att lära ut stavning.

Sammansättningar har elever i årskurs sju till nio svårt för jämfört med årskurs 4 till sex. Det kan bero på att man inte arbetar med sammansättningar förrän i de senare årskurserna. Orsaken till svårigheterna kan vara att när två ord sätts samman till ett gäller olika regler. Som teorierna säger försvinner en bokstav ibland som när 'hall' sammanförs med 'lampa'. Däremot försvinner ingen bokstav vid sammansatta ord som 'fickkniv'. Hur ska elever veta när bokstäver är kvar och när de försvinner vid en sammansättning? Det är inte lätt att lära sig alla regler och inte kan man lära sig alla stavningar utantill heller.

Sj-ljudet, tj-ljudet har visat sig vara ett problem i mellanåren. Dålig fonologisk medvetenhet kan vara orsak bakom problem med sj- och tj-ljudet. Elever måste förstå att ett fonem kan stavas på flera olika sätt. Det är dock svårt att lära sig just sj- och tj-ljudets olika stavningar när uttalet inte alltid stämmer överens med stavningen. Enligt våra teorier *Språklig uppbyggnad* och *Undervisningsmetoder* ska elever lära sig de vanligaste stavningarna först. Det underlättar för eleverna när de sedan ska komma i kontakt med de svårare och mindre frekventa stavningarna på sj- och tj-ljudet. Att dessa ljud har många olika stavningar ställer ändå till problem. Det är problematiskt både för läraren och för eleverna. Det finns ingen enkel metod för att kunna lära sig många stavningar när orden uttalas lika fast de stavas olika eller vice versa. Vi uttalar till exempel inte sj-ljudet i 'championjoner' på ett annat sätt än sj-ljudet i 'schampo'. Under arbetets gång har vi verkligen förstått hur komplicerat vårt språk är. Det är inte konstigt att elever stavar fel.

Ä-ljudet är ett problem för både de äldre och de yngre eleverna. Studien har visat att elever i årskurs sju till nio har problem med att stava både å- och ä-ljudet. Grafemen har bland annat betydelse för eleverna vid å- och ä-ljud. Stavar eleverna med <å> där det ska vara ett <o> blir betydelsen en helt annan. Orden 'hov' och 'häv' är ett tydligt exempel. Skriver elever hästhöv men menar hästhov, kan läsaren ha svårt för att förstå sammanhanget. Samma sak gäller för ä-ljudet. Stavar elever 'men' när de menar 'män' uppstår missuppfattningar. Irritation och

missförstånd kan uppstå vid stavfel. Speciellt vid stavfel som förändrar ordets innebörd. Vi anser därför att pedagoger bör uppmärksamma dessa typer av stavfel. Upplever pedagogen tidsbrist bör pedagogen prioritera de stavningsregler som används mest. Det tar tid att lära sig tillämpa alla stavningar av ett visst ljud. Vi anser inte att en stavningsregel är viktigare än en annan. Det är upp till pedagogen att prioritera vilka stavningsregler som ska läras ut. Viktigt är ändå att lärare vet vid vilka tillfällen ord stavas med <å> eller <o> respektive <ä> eller <e>. För att elever ska kunna lära sig dessa ljud är högläsning och diktamen bra metoder som teorierna säger. Enligt teorierna är den fonologiska strategin viktig då elever lär sig analysera ord i fonem som avkodas till grafem. På så sätt lär sig elever ljudenlig stavade ord som till exempel orden 'kor' och 'kår'. När det gäller ord som stavas ljudstridigt bör lärare låta elever använda den ortografiska strategin. Då får eleven träna på att sätta in ord i rätt sammanhang för att lära sig de olika stavningarna. En annan metod skulle vara att elever får läsa många texter. På så sätt ser eleverna de ljudstridiga stavningarna av orden i rätt kontext. Genom läsning kan eleven lära sig att se när ett ord är felstavat med den visuellt-ortografiska igenkänningsstrategin. Denna metod är vanlig enligt våra respondenter eftersom de anser att läsning och stavning har ett samband.

De stavningar av ljud som inte utmärker sig i studien är: j-, k- och ng-ljudet. Orsaken är troligtvis att dessa stavningar inte varierar i så hög utsträckning som de andra ljuden. Sammantaget har elever svårast för ng-ljudet. Det är inte alltid helt enkelt att höra om ett ord stavas med <ng>, <nk> eller <gn>. Förvånande är det ändå att j-ljudet inte utmärker sig som ett markant stavningsfel. J-ljudet stavas mer varierande än ng-ljudet. Däremot är k-ljudet inte särskilt problematiskt eftersom det inte finns många olika stavningar.

Pedagoger har en passiv hållning till rättning av stavfel enligt studien. Lärarna hävdar att elevers skrivlust minskar om de får mycket negativ respons. Negativ respons har en bra effekt om den är rättvis. När läraren kritiserar elevens arbete vet båda vilka kunskaper eleven har. Rättning visar även vilka regler elever behöver träna på. Pedagoger måste utgå från vad elever kan för att sedan kunna utveckla kunskaperna. Vi anser att en dialog om rättning bör föras med elever. Då kan pedagogen förklara hur han tänker och eleverna får komma med synpunkter. Eftersom många lärare prioriterar innehållet före stavning har elever kanske inte sett en text rättad stavningsmässigt. Om pedagogen plötsligt börjar rätta stavningsfel får eleverna en chock. Eleverna har inte fått vetskap om vilka ord som stavas fel och har aldrig kunnat förbättra sig. Vi påstår inte att man alltid ska rätta stavfel men ibland är det nödvändigt. Vi håller med våra respondenter om att man ska rätta arbeten som ska visas upp eller som på annat sätt är av betydelse. Det är viktigt att lärarens rättning följer syftet uppgiften hade. Vilken färdighet var det eleverna skulle träna på? Det som övas ska också rättas. Här har mognadsgrad och individuella kunskaper stor betydelse. Alla elever klarar inte av att hantera rättningen på egen hand. De behöver stöd från läraren som ska ta hjälp av sin profession. Läraren ska utifrån sin kunskap veta på vilken nivå rättningen bör ske. Som teorierna säger kan läraren ta hjälp av fördiagnoser och matriser för att veta vilka kunskaper elever har. Det är en av pedagogens uppgifter att anteckna hur elevers förmågor utvecklas och vad som gynnar varje elevs utveckling.

Trots många problem gällande stavning är måluppfyllelsen hög enligt våra respondenter. Som resultatet visar når 80 till 100 procent av eleverna målen i årskurs fyra till sex. I årskurs sju till nio är det 90 till 100 procent av eleverna som når målen. Vad detta beror på kan man fråga sig. Eftersom många lärare inte heller vågar rätta stavfel känns måluppfyllelsen märklig. Målen är till för att lärare ska kunna mäta elevernas kunskaper. Hur kan elever lära sig stava om de inte får respons på felen de gör? Skolverkets studie 2003 visar att 20 procent av

eleverna har svårt för att skriva tydligt och skriva i stort sett utan stavfel (Myndigheten för skolutveckling, 2007). Skolverkets studie visar inte hur många procent av elever som uppnår målen gällande stavning. Vi har kunnat se en likhet mellan vårt resultat och skolverkets undersökning. Det finns dock en skillnad i vår studie och skolverkets undersökning. I vår studie har pedagoger bedömt elevers måluppfyllelse. Skolverket har däremot frågat om elevernas egen bedömning.

Undervisning

Vårt resultat har visat att pedagoger främst arbetar med ifyllningsövningar, läsning och skrivning vid stavningsundervisning. Enligt skolverkets studie innebär undervisning i svenska att elever främst arbetar enskilt eller lyssnar på läraren (Myndigheten för skolutveckling, 2007). Det stämmer väl överens med vår studie. Läsning, ifyllningsövningar och skrivning är ett flertal moment som sker enskilt. Övningarna kräver en viss typ av introduktion som sker när pedagogen förklarar uppgiften. Metoden lek och spel används inte speciellt ofta i de skolor vi undersökt. Precis som inläringsteorin säger anser vi att det kan vara ett bra och lustfyllt sätt att lära ut stavning. Troligtvis har respondenterna inte tillgång till bra material. Att vistas kring ord är grunden för stavning och ordförråd. Spel och lek behöver inte vara speciellt avancerade. Att spela memory eller bingo med sj-ljudet kan vara två enkla varianter. Vi anser att undervisningsmetoderna bör variera. Det skapar en bra undervisning. Teorierna har visat att ett bra lärande sker genom multicensoriskt lärande. Eleverna ska få använda flera sinnen för att lära sig. Enligt inläringsteorin kan då elever utveckla psykologiska processer vilket i sin tur bidrar till en god inläring.

Förr i tiden hade skolan fokus på rättskrivning och stavning av olika slag. Lärarna i vår studie har sett att fokus har flyttats från stavningsinläring till innehållet i berättelsen. Lärare prioriterar en text som har ett bra innehåll med ett varierat ordförråd och en bra meningsbyggnad. Respondenterna anser att en text blir trist och tråkig om stavningen är helt korrekt. Till viss del håller vi med om det, men en text bör rättas även stavningsmässigt då det stämmer överens med syftet i övningen. Tidigare forskning anser att stavningsundervisning är viktigt. Det är en del i arbetet att utveckla elever till skribenter. Vi har fått förståelse för hur det svenska språket hänger samman. Det gäller inte enbart att följa skriftspråkets normer. Att skriva är att kunna förmedla en känsla, ha en röd tråd, ha ett varierat språk och stava rätt med mera. Prioriteringen måste ligga någonstans, men är verkligen någon del viktigare än den andra? Vår uppgift som pedagog är att skapa en trygghet vid skrivprocessen. Kan eleverna bli 100 procent trygga skribenter? Vår mening är att en osäkerhet i skrivningen inte väger över någon annan. En osäkerhet i stavning är inte av mindre vikt än osäkerhet i grammatik. Det är endast 15 procent av lärarna i Sverige som anser att eleverna måste kunna skriva utan grammatiska fel och i stort sett utan stavfel för att få godkänt i svenska (Myndigheten för skolutveckling, 2007). Det är viktigare att kunna läsa en skönlitterär bok och muntligt redovisa en uppgift (Myndigheten för skolutveckling, 2007). Vi frågar oss varför grammatiska fel och stavfel ligger så lågt i skolverkets studie. Anser pedagoger att en text kan vara bra och föra fram sitt syfte om den innehåller grammatiska fel och stavfel? Enligt tidigare forskning påverkas läsaren av både språkets form och innehåll. Innehållet kan bli lidande om texten innehåller fel. Skribenten kan få svårt att nå sin läsare om läsaren måste fundera på vad skribenten menar.

Stavningsundervisningen sker löpande och är integrerad i övrig undervisning enligt respondenterna. Vi har tolkat det som att stavning tas upp vid tillfällen där pedagogen tycker det passar. En elev kan vid högläsning se att två ord stavas olika, fast uttalet är det samma.

Det kan vara en bra ingång till en diskussion om stavning. Diskussionen behöver inte beröra hela gruppen utan kan ske med en enskild elev. Enligt kursplanen i svenska (2000) kan inte ämnet delas upp i olika moment eftersom de bygger på varandra. Ämnet ska behandla språk och litteratur i sin helhet (Skolverket, 2000). Stavning handlar om så mycket mer än att bara kunna stava ord. Elever måste förstå att saker och ting sker med orden. Orden förändras på olika sätt beroende på vilken ordklass de tillhör. Det är bra om stavning inte är ett isolerat moment i undervisningen. Enligt teorierna är det viktigt att elever lär sig att praktiksera stavning i viktiga stunder. De förstår då varför stavning är viktigt. Studien har även visat att pedagoger lägger olika mycket tid på rättstavning. Skillnaden beror på att elever behöver ha olika tid på sig för att automatisera kunskapen. Det är ett bra exempel på individualiserad undervisning. Flera elever kan ha som mål att bli bättre på att stava. En viss tid under veckan kanske går åt till enskilt arbete. Elever får då själva tiden till att arbeta mot målen.

Pedagogerna i vår undersökning anser att fler elever än tidigare har problem med stavning. Det anses vara en generell åsikt av lärarna. Orsaken till att elever har blivit sämre har vi redan tagit upp. Det har kommit fram många åsikter. Dialekter, fokusering på andra moment, IT-språk och svåra regler har kommit upp som möjliga orsaker. Vi anser att det är dags att börja ta itu med stavningen. Fler elever får problem att uppnå målen och den utvecklingen måste avstanna. Tidigare forskning har pekat på hur viktig stavning är för elevers skrivning. Stavning är inte enbart en kunskap som används under de tolv år eleven går i skolan. Människor som på något sätt läser en text påverkas av skribentens stavning. Lärarna i studien har inte varit negativt inställda till datorns skriftspråkskontroll. De har snarare varit positiva. Vi är dock inte lika positiva. Det är bra om elever får lära sig stava utan datorn. Vi anser att datorn kan vara en hjälp på vägen men den ska inte helt ta över stavningen.

Under arbetets gång har vi märkt hur inkonsekvent svenska språket är. Vi har förstått varför stavningen kan upplevas som en problematik. Inte enbart hos eleverna, utan även hos lärarna. Vi vill föra fram frågan om en ny stavningsreform kan vara aktuell. Vårt språk genomgår en ständig förändring genom media, dator och mobiltelefoner. Språket influeras från många olika håll. Ett exempel är engelskans påverkan. Hur ska vi handskas med ord som tejp – tape och dejt – date? En stavningsreform behöver inte innebära stora förändringar men försvinner stavningar blir språket inte lika nyanserat. Vi har fått olika stavningar på grund av låneord. Skulle dessa stavningar tas bort försvinner kopplingen till andra språk. Det kan bidra till svårigheter för eleverna när de ska lära sig till exempel engelska. Vid införandet av en ny stavningsreform kommer gamla stavningar att leva kvar bland äldre människor och i litteratur. Därför kan en stavningsreform vara svår att genomföra.

Metoddiskussion

Utifrån vårt syfte har vi genomfört en enkätundersökning. Enkäten har gett svar på våra frågor. De följdfrågor som uppstår vid en intervju har vi inte kunnat få svar på. Vid en intervju kan man få mer uttömmande svar. På så sätt brister vårt metodval. Intervjustudiens syfte är att belysa ett ämne utifrån den intervjuades egna perspektiv (Kvale, 1997). Genom studien ville vi undersöka hur stavningsproblematiken ter sig utifrån pedagogernas synvinkel. En intervju är ett samspel mellan två personer där samtalet utvecklas utifrån situationen. Enligt (Merriam, 1994) beror samspelet på forskarens förhållningsätt. Intervjupersonen kan genom detta samspel få djupare svar och få inblick i den intervjuades personliga åsikter. Studiens syfte var att se hur stavningen i skolan ser ut utifrån flera pedagogers synvinklar och var inte att få inblick enskilda pedagogers åsikter. Pedagogers åsikter har framkommit men dock ej på ett djupare plan. En annan metod hade kunnat vara observationer, men då skulle

inte vårt syfte kunnat uppnås. Vi ville ta reda på hur undervisning och problem ser ut kring stavning. En observation hade endast svarat på en frågeställning. Undervisningen hade vi kunnat observera men vi hade inte fått svar på vilka problem som finns. För att få svar på vilka problem som finns hade en typ av diagnos eller uppgift varit nödvändig. En observation med tillhörande diagnos hade inte kunnat ge en övergripande kartläggning utan inriktat sig mot ett fåtal klasser eller skolor. Vår tanke med studien var att få en övergripande kartläggning i en kommun. Kartläggningen skulle ske ur ett lärarperspektiv och det hade inte kunnat uppnås med observationer och diagnoser. Syftet hade kunnat uppnås med hjälp av intervjuer och observationer men var svårt att genomföra på grund av tidsaspekten.

Vi tror att resultatet hade kunnat bli annorlunda beroende på forskningsmetod. Genom en observation hade vi själva tolkat situationen. Lärarens och observatörens tolkning behöver inte alltid stämma överens. Observatören får en direkt information vid en observation. Vid en intervju får du en information som har tolkats av pedagogen (Merriam, 1994). Resultatet som innehåller undervisning hade alltså kunnat bli annorlunda. Vi tror inte att resultatet hade blivit annorlunda vid en intervjustudie. Missuppfattningar vid tolkning hade dock minimerats. Uppstår en eventuell missuppfattning kan intervjupersonen ställa en följdfråga. Detta är ej möjligt i en enkät. Det finns en möjlighet till att materialet om elevers mest frekventa stavfel sett ut på annat sätt vid en skriftlig diagnos. Läraren har en mer långsiktig överblick över elevernas kunskaper medan vi får en överblick över deras nuvarande kunskaper. Närvaron vid olika forskningsmetoder kan spela stor roll för resultatet. Vid en diagnos påverkas inte respondenterna av forskarens medverkan (Merriam, 1994).

Studien hade kunnat avgränsas till en viss årskurs eller en viss skola. Metodvalet hade dock varit annorlunda. Studien hade även kunnat avgränsas till endast en frågeställning. Forskaren hade haft möjlighet att inrikta sig mot ett specifikt ljud eller de ljud som innehåller många undantag.

En negativ aspekt på enkäter är att frågorna kan ge utrymme för egen tolkning. För att undvika missuppfattning ska frågorna vara kortfattade, språkligt konsekventa och bestå av vardagligt språk enligt Trost (2007). Därför har vi gjort frågorna så enkla och kortfattade som möjligt. När vi analyserade resultatet väcktes vår nyfikenhet till liv. Det gjorde att fler frågor dök upp och för att få svar på dessa frågor hade enkäten behövt bestå av fler följdfrågor. Vi tror dock att bortfallet då blivit större eftersom respondenterna kanske inte hade orkat fylla i en längre enkät. Vi ser att metodvalet är positivt på grund av det stora material man kan få. Som vi tidigare diskuterat ser vi både för- och nackdelar med andra forskningsmetoder.

Alternativa tolkningar

Enkätfrågorna har varit specifika. Vi kan ändå inte vara helt säkra på att respondenterna har tolkat frågorna korrekt. Det har dock funnits möjlighet vid många frågor att skriva med egna ord. Dessutom fick respondenterna skriva till övriga åsikter om de hade några. Vi tror därför att få missförstånd har uppstått, men det är ingenting som vi kan försäkra oss om. Det har varit svårt att utläsa hur stor del av svenskämnet som används till stavningsundervisning. Begrepp som individuellt, löpande och delvis kan tolkas på olika sätt. Vi tror att löpande undervisning kan innebära att stavning sker lite varje dag, eller på ett antal lektioner som ligger utplacerade under terminen. Att stavning delvis är ett problem kan innebära att ett antal elever uppvisar problem. Det kan även vara så att alla elever har någon form av problem. Problemen behöver dock inte vara stora.

Studiens bidrag till forskningen

Vårt resultat har kunnat stärka tidigare forskning och litteratur. Genom studien har vi kunnat bidra med en översiktlig uppsats. Den belyser olika faktorer som inverkar på stavningen. Vi har inte funnit någon bok eller forskningsrapport som övergripande tar upp faktorer som inverkar på stavning. Det finns alltså ingen bok eller forskningsrapport som tar upp flera inverkande faktorer på stavning. Vårt resultat har visat att datorn, läsning och talspråk är tre faktorer som inverkar på stavning.

I uppsatsen har vi kunnat visa på vilka stavfel som är mest förekommande bland elever i årskurs fyra till nio. Vi har inte hittat en sådan översikt av stavfel i tidigare forskning. Vårt resultat är dock inte generaliserbart. Vi har endast undersökt en kommun i Västsverige. Det är fortfarande möjligt att stavfelen är de samma i övriga Sverige, men vi kan inte styrka det med vår undersökning.

Förslag på fortsatt forskning

Det går att fortsätta forska om stavning. Utifrån de resultat vi sett kan man välja ut de stavfel som förekommit mest. En generell kartläggning av alla svenska elevers stavfel hade varit intressant att ta del av. Kartläggningen kan genomföras ur ett lärar- eller ett elevperspektiv. Resultatet hade sedan kunnat jämföras med andra skandinaviska länder. Ett annat förslag är att jämföra måluppfyllelsen i årskurs fem och nio. Forskaren kan analysera nationella prov eller göra speciella stavningstest för sin undersökning. Det hade varit intressant att se hur olika metoder förbättrar elevers stavning. Förslag på metoder att studera är: läsning, skrivning och diktamen.

Referenslista

- Allén, S. (2009). Rättskrivning. I *Nationalencyklopedin* (Band 16, s. 150–151) Malmö: Nationalencyklopedin.
- Backman, J. (1968). *Rapporter och uppsatser*. Lund: Studentlitteratur.
- Bergman, G. (1968). *Kortfattad svenska språkhistoria*. Stockholm: Prisma.
- Bourassa, D.C. & Treiman, R. (2008). Morphological Constancy in Spelling: A Comparison of Children with Dyslexia and Typically Developing Children. *Dyslexia*, (14), 155–169. doi: 10.1002.
- Bråten, I. (1998). *Vygotskij och pedagogiken*. Lund: Studentlitteratur.
- Dahl, Ö. (2007). *Språkets enhet och mångfald*. Lund: Studentlitteratur.
- Elert, C.-C. (2009). Sammansättning. I *Nationalencyklopedin* (Band 14, s. 471) Malmö: Nationalencyklopedin.
- Forstorp, P.-A. (1992). Orality- och literacybegreppen hos Ong. I J.-E. Lundström (Red.), I B. Sahlström (Red), *Talspråk, skriftspråk, bildspråk: en antologi* (ss.9–17). Linköping: Linköpings universitet.
- Fridolfsson, I. (2008). *Grunderna i läs- och skrivinlärning*. Lund: Studentlitteratur.
- Glentow Druid, B. (2006). *Förebygg och åtgärda läs- och skrivsvårigheter: metodisk handbok*. Stockholm: Natur och kultur.
- Grafem (2009). I *Nationalencyklopedin* (Band 7, s. 590) Malmö: Nationalencyklopedin.
- Høien, T. & Lundberg, I. (1999). *Dyslexi: Från teori till praktik*. Stockholm: Natur och kultur.
- Kullberg, B. (2004). *Lust- och undervisningsbaserat lärande*. Lund: Studentlitteratur.
- Kvale, S. (1997). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur.
- Langford, P.E. (2005). *Vygotsky's developmental and educational psychology*. Hove and New York: Psychology Press.
- Liberg, C. (2007). Läsande, skrivande och samtalande. I A. Ewald & B. Garne (Red.), *Att läsa och skriva: forskning och beprövad erfarenhet* (ss. 25–45). Stockholm: Liber.
- Lundberg, I. (2008). *God skrivutveckling: Kartläggning och undervisning*. Stockholm: Natur och kultur.
- Längsjö, E. & Nilsson, I. (2004). *Läs- och skrivutveckling i skolan: Iakttagelser och reflektioner i anslutning till PIRLS* (IPD, 2004:06). Göteborg: Göteborgs universitet.

- Längsjö, E. & Nilsson, I. (2005). *Att möta och erövra skriftspråket*. Lund: Studentlitteratur.
- Melin, L. (1989). Bokstäver. I S. Lange (red), *Läsning* (ss. 62–81). Lund: Studentlitteratur.
- Merriam, S. B. (1994). *Fallstudien som forskningsmetod*. Lund: Studentlitteratur.
- Myndigheten för skolutveckling (2007). *Svenska: En samtalsguide om kunskap, arbetsätt och bedömning*. Stockholm: Myndigheten för skolutveckling.
- Güettler, A. (1997). *Svenska.5, Grundbok*. Stockholm: Bonnier utbildning.
- Nielsen, C. (2005). *Mellan fakticitet och projekt: Läs- och skrivsvårigheter och strävan att övervinna dem*. Doktorsavhandling. Göteborgs universitet, Institutionen för pedagogik och didaktik.
- Pettersson, G. (2005). *Svenska språket under sjuhundra år* (2.uppl.). Lund: Studentlitteratur.
- Skolverket (2000). *Kursplan för svenska*. Stockholm: Skolverket. Från: <http://www.skolverket.se/sb/d/2386/a/16138/func/kursplan/id/3890/titleId/SV1010%20-%20Svenska>
- Skolverket (2009). *IUP-processen: Arbetet med den individuella utvecklingsplanen med skriftliga omdömen*. Stockholm: Fritzes.
- Stadler, E. (1998). *Läs- och skrivinläring*. Lund: Studentlitteratur.
- Svantesson, J.-O. (2009). Fonem. I *Nationalencyklopedin* (Band 6, s. 492) Malmö: Nationalencyklopedin.
- Svedner, P.-O. (1999). *Svenskämnet & svenskundervisningen: närbilder och helhetsperspektiv* (2. uppl.). Uppsala: Kunskapsföretaget.
- SAOL (2006). *Svenska Akademinns ordlista över svenska språket* (13. uppl.). Stockholm: Svenska Akademin.
- Svenska Språknämnden (2000) *Svenska Skrivregler*, Stockholm: Liber.
- Svensson, A.-K. (1998). *Barnet, språket och miljön: från ord till mening*. Lund: Studentlitteratur.
- Teleman, U. (2009). Morfem. I *Nationalencyklopedin* (Band 13, s. 449–450) Malmö: Nationalencyklopedin.
- Thurén, T. (2007). *Vetenskapsteori för nybörjare*. Stockholm: Liber.
- Trost, J. (2007). *Enkätboken*. Lund: Studentlitteratur.
- Unenge, G. & Unenge, J. (1996). *Datoranvändning och lärarroll: Arbetsrapport från projektet Datorn i grundskolan-”DIG-projektet”* (ANSATS, 1996:2). Jönköping: Högskolan för lärarutbildning och kommunikation.

Vetenskapsrådet (2002). *Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning*. Stockholm: Vetenskapsrådet. Från:
<http://www.vr.se/download/18.668745410b37070528800029/HS%5B1%5D.pdf>

Bilaga 1

Hej!

Vi är två lärarstudenter från Högskolan Väst. Som grund för vårt examensarbete ska vi göra en enkätundersökning gällande elevers stavningsproblematik. Syftet med enkäten är att undersöka stavningsundervisningen och stavningsproblemen. Studien riktar sig till behöriga svensklärare i årskurs 4-9.

Medverkan i undersökningen är helt frivillig och ni kan avbryta er delaktighet när som helst. Som deltagare kommer ni att vara konfidentiellt skyddade. Materialet kommer att behandlas så att inga obehöriga får tillgång till det. Efter färdigställandet av studien kommer ett exemplar att finnas tillgänglig hos respektive rektor.

Med vänliga hälsningar

Sara Pettersson och Emelie Parnevall

ENKÄT

1. På vilket sätt arbetar eleverna med stavning?

Ifyllningsövningar, korsord	☐
Diktamen	☐
Spel, lekar	☐
I samband med skrivning (novell, dikt mm)	☐
I samband med läsning	☐

Övrigt _____

2. I vilka sammanhang rättas stavning?

Ifyllningsövningar, korsord	☐
Diktamen	☐
Spel, lekar	☐
I samband med skrivning (novell, dikt mm)	☐

I samband med läsning

Övrigt _____

3. Är rättstavning ett problem bland dina elever?

Ja Nej Delvis

4. Vilka stavningsproblem utmärker sig mest hos eleverna? (Flera svarsalternativ är möjliga)

Dubbelteckning av konsonant? (Hal – hall)

Sj-ljud? (Schäfer – chefer)

Tj-ljud? (Kedja – tjedja)

J-ljud? (jumper – gumper)

K-ljud? Ck-k (Bok – bock)

Ng-ljud (Bänk – bängk)

Å-ljudet (slått – slott)

Ä-ljudet (värk – verk)

Sammansättningar (handduk – handuk)

5. Vad anser du att stavningsproblemen beror på?

6. Hur har stavningsproblemen förändrats under dina år som lärare?

7. Hur många timmar stavningsundervisning har en klass per läsår?

8. Är stavningsundervisningen en stor del i svenskämnet?

Ja Nej Delvis

9. Hur många procent av dina elever uppskattar du når målen i rättstavning?

10. Vad anser du som pedagog att eleverna tycker om stavningsundervisningen?

Bra mindre bra okej dålig

11. I vilka andra ämnen än svenska är rättstavningen integrerad?

12. I vilka sammanhang är rättstavningen integrerad?

13. Vilken sorts skola arbetar du på?

1-7 skola 4-9 skola

14. Undervisningsämnen?

Svenska	☐	Engelska	☐	SO-ämnen	☐
NO-ämnen	☐	Bild	☐	Hemkunskap	☐
B-Språk	☐	Idrott	☐	Matematik	☐
Data	☐				

15. Examensår?

16. Kön?

- Kvinna Man

17. Har du ytterligare åsikter om rättstavning som kan vara relevant för studien, skriv dem gärna här.

Tack för din medverkan!

Högskolan Väst
Institutionen för individ och samhälle
461 86 Trollhättan
Tel 0520-22 30 00 Fax 0520-22 30 99
www.hv.se